

Opinnäytetyö (AMK)

Sosionomikoulutus

2023

Tomas Tewelde Habte & Sipi Sirviö

Sosiaalinen kuntoutus ja yhteiskehittäminen

– Työpajoihin osallistuneiden kuntoutujien näkökulma

Opinnäytetyö (AMK) | Tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Sosionomikoulutus

2023 | 58 sivua

Tomas Tewelde Habte & Sipi Sirviö

Sosiaalinen kuntoutus ja yhteiskehittäminen

- Työpajoihin osallistuneiden kuntoutujien näkökulma

Tämä opinnäytetyö toteutettiin kehittämistyönä. Tavoitteena oli tuoda esiin ryhmämuotoisiin työpajoihin osallistuneiden kuntoutujien näkökulmia, jotta ryhmämuotoisen toiminnan järjestämistä voitaisi kehittää asiakaslähtöisesti. Asiakasryhmänä oli koulutuksen tai työelämän ulkopuolelle jääneet eli syrjäytymisvaarassa olevat 18–29-vuotiaat nuoret. Kehittämistyön toimeksiantaja toimi Etelä-Suomessa sosiaalista kuntoutusta nuorille tuottava yhdistys.

Tässä opinnäytetyössä keskitytään sosiaalisen kuntoutuksen ja yhteiskehittämisen käsittelyyn. Lisäksi tietoperustassa käsitellään nuoruutta elämänvaiheena ja nuorten syrjäytymistä, sekä osallisuutta. Työpajoihin osallistuneiden kuntoutujien näkökulmia kartoitettiin järjestämällä yhteiskehittämispajat, joissa toteutettiin ryhmähaastattelut. Yhteiskehittämispajojen ja haastatteluiden teemoina olivat ryhmäytyminen ja ohjausmenetelmät. Saadun aineiston käsittelyssä hyödynnettiin fenomenologista analyysia.

Tämän opinnäytetyöraportin lopussa esitellään ryhmähaastatteluista saadut tulokset. Keskeisinä tuloksina ryhmäytymistä edistävinä tekijöinä korostui ryhmään kuulumisen ja vertaistuen tärkeys, sekä toiminnan ohella luonnollisesti tapahtuva ryhmäytyminen. Keskeisinä tuloksina toimivista ohjausmenetelmistä korostui ohjaajan sanavalintojen merkitys pakollisuuteen liittyen, sekä kuulluksi tuleminen tärkeys ohjaajan kanssa kahdenkeskisissä keskusteluissa. Jatkossa tuloksia voidaan hyödyntää kontekstista riippumatta ryhmämuotoisen toiminnan

järjestämisessä. Kehittämistoiminnan prosessissa hyödynnettiin kehittämistyön konstruktivistista mallia.

Asiasanat:

sosiaalinen kuntoutus, yhteiskehittäminen, nuorten syrjäytyminen, osallisuus, ryhmätoiminta

Bachelor's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Bachelor of Social Services

2023 | 58 pages

Tomas Tewelde Habte & Sipi Sirviö

Social rehabilitation and co-production

- The perspective of rehabilitators who participated in the workshops

This thesis was conducted as a development project. The objective was to highlight the perspectives of rehabilitants participating in group workshops to develop customer-oriented organization of group activities. The target group consisted of young individuals aged 18-29 who were outside the education or job sectors and at risk of social exclusion. The client for the development work was an association in Southern Finland that provides social rehabilitation for young people.

This thesis focuses on social rehabilitation and co-production. Additionally, the theoretical framework covers youth as a life stage, youth social exclusion, and participation. The perspectives of the rehabilitants participating in the workshops were gathered by organizing co-production workshops where group interviews were conducted. The themes of the co-production workshops and interviews were team building and guidance methods. Phenomenological analysis was used in processing the collected data.

The results obtained from the group interviews are presented at the end of this thesis report. Key findings emphasize the importance of feeling like belonging to a group and peer support in promoting team building. Team building occurs naturally alongside activities. Regarding effective guidance methods, the significance of the choice of words by the counselor concerning compulsion was highlighted. Also, the importance of feeling heard during one-on-one discussions with the counselor. In the future, these results can be applied to

organizing group activities regardless of the context. The development process utilized a constructivist model in the development activities.

Keywords:

social rehabilitation, co-production, youth social exclusion, participation, group activity

Sisältö

1 Johdanto	8
2 Kehittämistyön lähtökohdat	9
2.1 Toimeksiantaja	9
2.2 Kehittämistyön tarve, tavoite ja tarkoitus	9
2.3 Kehittämistyössä hyödynnetyt menetelmät	10
3 Nuoret asiakasryhmänä	12
3.1 Nuoruus elämänvaiheena	12
3.2 NEET-nuoret	13
3.3 Syrjäytyminen	13
3.4 Nuorten syrjäytyminen	14
4 Sosiaalinen kuntoutus	17
4.1 Sosiaalisen kuntoutuksen tausta	18
4.2 Sosiaalihuoltolain määritelmä ja kuntien käytännön kokemus	21
4.3 Järjestämisvastuu	23
4.4 Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttaminen	23
5 Yhteiskehittäminen	27
5.1 Yhteiskehittämisen historia ja lähtökohdat	27
5.2 Digitalisaatio yhteiskehittämisessä	29
5.3 Asiakasraadit	29
5.4 Yhteiskehittämisen malleja	31
5.5 Yhteiskehitys uudistuu	32
6 Osallisuus	33
6.1 Osallisuus yhteiskehittämisessä	33
6.2 Osallisuuden haasteet	35
6.3 Ryhmäytyminen ja ryhmäyttäminen	36
7 Kehittämistyön prosessi	37
7.1 Kehittämistarpeen tunnistaminen	37

7.2 Ideointivaihe	37
7.3 Suunnitteluvaihe	38
7.4 Toteutusvaihe	39
7.5 Tulosvaihe	39
7.6 Arviointi- ja päätösvaihe	40
8 Kehittämistyön tulokset	42
8.1 Ensimmäinen yhteiskehittämisspaja	42
8.2 Toinen yhteiskehittämisspaja	44
9 Tulokset ja pohdinta	47
9.1 Tulokset	47
9.2 Oman kehittämistoiminnan arviointi	49
9.3 Eettisyys ja luotettavuus	50
9.4 Jatkokehittämissuositukset	52
Lähteet	53

1 Johdanto

Tämä opinnäytetyö käsittelee sosiaalista kuntoutusta ja yhteiskehittämistä. Opinnäytetyö toteutettiin kehittämistyönä ja sen asiakasryhmänä ovat nuoret sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaat, jotka ovat osallistuneet ryhmämuotoiseen työpajatoimintaan. Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää työpajoihin osallistuneiden näkemyksiä toimivasta ryhmäytymis- ja ohjausmenetelmistä. Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa toimeksiantajalle tietoa osallistujien näkemyksestä ryhmähaastatteluja hyödyntämällä. Tarve kehittämistyölle on tullut toimeksiantajalta, joka haluaa kehittää järjestämäänsä sosiaalisen kuntoutuksen ryhmämuotoista toimintaa asiakkaan näkemys huomioiden. Tarpeen taustalla vaikuttaa se, että nuorten, jotka ovat jääneet koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle sekä mielenterveyshäiriöiden perusteella työkyvyttömyyseläkkeelle, määrä on kasvanut huomattavasti. Nuorten syrjäytyminen on herättänyt paljon keskustelua yhteiskunnassa, sillä syrjäytyminen aiheuttaa yksilölle usein epäinhimillistä kärsimystä sekä yhteiskunnalle taloudellisia kustannuksia.

Tässä opinnäytetyöraportissa käsitellään ensin kehittämistyön lähtökohtia ja sitten tietoperustaa. Tämän jälkeen esitellään kehittämistyön tulokset ja kehittämistyön prosessia. Kehittämistyön tietoperusta koostuu asiakasryhmästä, sosiaalisesta kuntoutuksesta, yhteiskehittämisestä ja osallisuudesta. Sosiaalinen kuntoutus on keskeinen osa kehittämistyön tietoperustaa, koska sillä on merkittävä vaikutus opinnäytetyössä käsiteltävän asiakasryhmän tukemisessa. Toinen keskeinen osa tietoperustaa on yhteiskehittäminen. Yhteiskehittämisessä toiminnan kehittäminen tapahtuu yhteistyössä asiakkaiden kanssa.

2 Kehittämistyön lähtökohdat

2.1 Toimeksiantaja

Kehittämistyömme toimeksiantajana toimii kansalaisjärjestö, joka on Etelä-Suomessa sosiaalista kuntoutusta nuorille tuottava yhdistys. Järjestö työskentelee kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ihmisten tukemiseksi. Yhdistyksen tavoitteena on edistää osallisuutta, kuntoutumista, osaamista ja työllisyyttä. Yhdistys painottaa toimintaansa nuorisotyöhön, työllisyyden edistämiseen, koulutukseen, päihde- ja mielenterveystyöhön. Se pyrkii myös rikosten, uusintarikollisuuden sekä asunnottomuuden ennaltaehkäisyyn. Yhdistys tukee asunnottomien kentällä palveluntuottajana sekä tutkimus- ja kehittämiskeskuksena.

Kehittämistyömme toteutettiin toimeksiantajan alaisuudessa toteutettavassa hankkeessa. Hankkeen tavoitteena oli lisätä 18–29-vuotiaiden nuorten osallisuutta hyödyntäen digitaalisesti toteutettuja sosiaalisen kuntouksen ja matalan kynnyksen ryhmätoimintoja. Hanketta toteuttivat toimeksiantaja yhteistyössä Turun ammattikorkeakoulun kanssa. Hankkeen tarkoitus oli löytää digitaalisia ratkaisuja, joiden avulla heikoimmassa asemassa olevien nuorten on mahdollista ylläpitää ja kohentaa niin fyysistä kuin myös sosiaalista toimintakykyään. Hankkeen tuloksena syntyi ryhmätoiminnan toimintamalli verkkovälitteiseen, kodin kontekstiin sijoittuvaan ryhmätoimintaan. Ryhmätoiminnassa kehitetään arjen taitoja ja mielen hyvinvointia. Malli soveltuu erityisesti nuorille aikuisille, jotka tarvitsevat tukea mielen hyvinvoinnin ylläpitämisessä ja kannustusta kodin askareiden hoitamisessa.

2.2 Kehittämistyön tarve, tavoite ja tarkoitus

Opinnäytetyön tarpeeseen vaikutti se, että niiden nuorten, jotka ovat jääneet koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle sekä mielenterveyshäiriöiden perusteella työkyvyttömyyseläkkeelle, määrä on lisääntynyt huomattavasti. Kehittämistyössä

haluttiin ottaa osallistujien näkökulma huomioon sosiaalisen kuntoutuksen palvelujen kehittämisessä.

Opinnäytetyön alkuperäisenä tarkoituksena oli keskittyä yhteiskehittämiseen ja selvittää digivalmennuksen ohjattavien näkökulmasta, miten digivalmennus on suunniteltu ja toteutettu, jotta kuntoutukseen osallistujat pääsevät osallisiksi. Suunnittelimme selvittävämme, ovatko ohjattavat päässeet osallistumaan koko ryhmätoimintojen ajan aktiivisesti toiminnan kehittämiseen ja arviointiin. Lisäksi halusimme selvittää, miten heitä osallistettiin toiminnan suunnitteluun. Tavoitteena oli tuoda esille, ovatko ohjattavien ideat, ehdotukset ja suunnitelmat siitä, millaiset digitaaliset palvelut ja oppimisympäristöt palvelevat vaikeassa asemassa olevia nuoria, otettu huomioon. Lisäksi tavoitteena oli tuoda esille, mikä digivalmennuksessa on ollut toimivaa ja onnistunutta ohjattavien näkökulmasta. Lisäksi pyrkimyksenä oli selvittää, miten digivalmennuksen tavoitteita ja tuloksia on kuvattu ja mitattu ohjattavien saaman tuen kannalta. Suunnitelmana oli selvittää ohjattavia haastatellen, mitkä asiat hankkeessa kehitetyssä digitaalisen avun muodossa ovat olleet toimivia ja onko sen tavoitteet saavutettu.

Opinnäytetyöprosessin aikana toimeksiantaja ei tavoittanut digivalmennukseen osallistuneita kuntoutujia tarpeeksi, joten laadittua suunnitelmaa jouduttiin muokkaamaan. Lopulta digivalmennuksen sijaan toimeksiantaja valitsi kohderyhmäksi järjestön työpajoihin osallistuneet kuntoutujat. Kohderyhmän muuttuessa peilasimme alkuperäisiä tavoitteita ja tarkoitusta siihen. Näkökulmana ja tarpeena säilyi osallistujien näkemyksen esille tuominen, joka oli alun perinkin toimeksiannossa tavoiteltu lopputulos. Opinnäytetyön tavoitetta tarkennettiin ja lopulta tavoitteeksi muodostui työpajoihin osallistuneiden kuntoutujien osallisuuden sekä toimivien ohjaustapojen selvittäminen.

2.3 Kehittämistyössä hyödynnetyt menetelmät

Tarkentuneena toimeksiantona oli tuoda esiin työpajoihin osallistuneiden kuntoutujien näkökulmia työpajojen järjestämisessä. Tarkensimme kuntoutujien

näkökulman selvittämisen liittyvän osallisuuteen sekä toimiviin ohjaustapoihin. Koimme, että tämän selvittäminen onnistuu parhaiten ryhmähaastattelulla. Käyttämämme haastattelumenetelmä oli sekoitus strukturoitua haastattelua eli lomakehaastattelua ja avointa haastattelua (Hirsjärvi ym. 2018, 208).

Lomakehaastattelussa haastattelun apuna on lomake, jossa kysymys ja väitteet sekä niiden esittämisjärjestys on määrätty. Haastattelu on toteutukseltaan helpompi, kun kysymykset on valmiiksi laadittu ja järjestyksessä. Avoimeen haastatteluun kuuluu vapaa ja strukturoimaton haastattelu. Siinä haastattelija selvittää haastateltavan ajatuksia, mielipiteitä, tunteita ja käsityksiä niin kuin ne sattuvat tulemaan aidosti esiin keskustelun kuluessa. Avoin haastattelu on lähempänä keskustelua. (Hirsjärvi ym. 2018, 208.)

Ryhmähaastattelu voidaan ajatella keskusteluna, jonka tavoite on melko vapaamuotoinen. Siinä osallistujat melko spontaanisti kommentoivat asioita, tekevät huomioita ja tuottavat tietoa tutkittavasta aiheesta. Ryhmähaastattelussa haastattelija puhuu useille haastateltaville samanaikaisesti ja esittää välikysymyksiä yksittäisille osallistujille. (Hirsjärvi & Hurme 2022, 61.) Ryhmähaastattelulla on erityinen merkitys silloin, kun pyritään selvittämään, miten osallistujat muodostavat yhteisen kannan johonkin ajankohtaiseen kysymykseen (Hirsjärvi & Hurme 2022, 62). Ryhmähaastatteluissa keräämämme kokemustietoa analysoimme fenomenologisella analyysillä. Haastattelutilanteessa havainnoimme haastateltavien välittömiä vastauksia ja keräsimme kokemustietoa myöhempää analyysia varten asiakkaiden vastauksista. Havainnointi toteutettiin tavalla, jossa havainnoija ei vaikuta haastateltavien vastauksiin. (Koppa 2015.) Lisäksi koko kehittämistyöskentelyssämme hyödynsimme konstruktivistista kehittämistyön prosessimallia, jota avaamme tarkemmin ”Kehittämistyön prosessi” luvussa.

3 Nuoret asiakasryhmänä

Opinnäytetyömme asiakasryhmänä ovat 18–29-vuotiaat nuoret, joiden elämäntilanne on ollut ongelmallista, eivätkä hyvinvointipalvelujen tukitoimet ole riittäneet ehkäisemään sosiaalisten ongelmien kasautumista. Nuoret ovat tavalla tai toisella päättäneet sosiaalipalvelujen piiriin. Taustalla olevat elämän ongelmat voivat liittyä esimerkiksi pitkittyvään työttömyyteen, koulutuksesta ulosjäämiseen tai asunnottomuuteen, eli henkilö on syrjäytynyt. Toisaalta ongelmat voivat liittyä esimerkiksi päihteiden käyttöön, mielenterveyden ongelmiin, arkipäivän sujumattomuuteen ja muihin psykososiaalisiin ongelmiin eli henkilö on syrjäytynyt tavallisesta elämäntilanteesta. (Nieminen 2018, 15.)

3.1 Nuoruus elämäntilanteena

Nuoruus elämäntilanteena on pidentynyt ja siihen on liitetty pääosin nuorten opiskeluaikojen venyminen sekä taloudellisen itsenäistymisen ja perheen perustamisen lykkääntyminen (Aapola & Ketokivi 2005, 22). Nuorilta odotetaan siirtymistä itsenäisyyteen, jossa he kantavat aikuisten velvollisuuksia elämän eri osa-alueilla. Aikuisuuteen siirtyminen tarkoittaa yleensä itsestään huolehtimista ja omista asioista päättämistä. Aina elämä ei suju odotetusti ja nuorten päätöksenteossa voi olla sekä puutteita, että epäonnea. (Juvonen 2014, 255–256.) Kovin tarkkaa ikärajausta nuoruudelle ei ole määritelty, koska sosiaalihuoltolain 3 §:n määritelmän mukaan nuori on 18–24-vuotias henkilö (SHL 1301/2014). Nuorisolaki puolestaan määrittelee nuoreksi kaikki alle 29-vuotiaat henkilöt (Nuorisolaki 72/2006 2 §).

Nuoruuteen kuuluu erilaisia siirtymävaiheita, joissa nuoren pitää suunnitella itsenäistä elämää, koulutusta ja ammattia. Näissä siirtymävaiheissa nuoret tarvitsevat usein paljon tukea ja ohjausta. Nuorten osallistuminen yhteiskuntaan kuten koulutukseen, työhön, harrastustoimintoihin ja palveluihin on muuttunut yhä monimutkaisemmaksi ja epävarmemmaksi. Tarpeiden mukaisten palveluiden löytäminen on nykyisin muuttunut yhä haasteellisemmaksi. Tämä

näkyvät siten, että nuorten ongelmat näkyvät yhteiskunnallisella tasolla eriarvoistumisena ja syrjäytymisenä, jotka voivat johtaa opintojen keskeytymiseen tai työttömyyteen sekä työkyvyttömyyteen. (Räty 2020, 25–26.)

3.2 NEET-nuoret

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), eli Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestön määritelmän mukaan NEET-tilanteessa olevilla nuorilla tarkoitetaan 15–29-vuotiaita nuoria ja nuoria aikuisia, jotka ovat opintojen ja työmarkkinoiden ulkopuolella, eivätkä ole suorittamassa ase- tai siviilipalvelusta, eivätkä ole eläkkeellä. Heidän elämäntilanteensa poikkeavat toisistaan, mutta syrjäytymisen riskitekijät ovat selvästi muita vastaavan ikäisiä yleisempiä. Näitä nuoria ja nuoria aikuisia voidaan kutsua NEET-nuoriksi. Kyseessä on joukko nuoria, jotka voivat olla esimerkiksi syrjäytyneitä tai nuoria, jotka ovat viettämässä välivuotta opinnoistaan. Monilla heistä voi olla haasteita sosiaalisissa suhteissa, terveyden sekä toimintakyvyn kanssa, mikä saattaa johtaa syrjäytymiseen. (Karjalainen ym. 2022, 11.)

Tilastokeskuksen vuosikeskiarvon mukaan vuonna 2018 NEET-kategoriaan laskettavia 20–24-vuotiaita oli noin 38 000 ja 25–29-vuotiaita oli noin 45 000 (OKM 2019, 2). OECD:n tilastojen mukaan NEET-tilanteessa olevia 15–29-vuotiaita oli vuonna 2022 Suomessa 11,1 %. NEET-tilanne 20–24-vuotiaiden keskuudessa oli 12,0 %. (OECD 2022.) Työ- ja elinkeinoministeriön Työllisyyskatsauksen 9/2023 mukaan syyskuun lopussa vuonna 2023 15–24-vuotiaita työttömiä työnhakijoita oli 26 000, mikä on 1900 enemmän kuin edellisen vuoden syyskuussa. 25–29-vuotiaita työttömiä työnhakijoita oli noin 25 000. (Työllisyyskatsaus 2023.)

3.3 Syrjäytyminen

Nuorten syrjäytyminen on herättänyt paljon keskustelua yhteiskunnassa. Nuorten syrjäytymisen merkittäviä riskitekijöitä ovat vanhemmuuden puute, putoaminen

koulutuksen tai työmarkkinoiden ulkopuolelle ja elämänhallinnan ongelmat. (Aaltonen ym. 2015, 9.) Henkilö voidaan määritellä syrjäytyneeksi esimerkiksi silloin, jos hänellä ei ole peruskoulun jälkeistä koulutusta, eikä hän käy töissä, eikä ole suorittamassa varusmiespalvelusta tai hoida lapsia kotona. Riski syrjäytyä kasvaa myös pitkällä sairaslomalla tai työkyvyttömyyseläkkeellä ollessa. (Aaltonen ym. 2015, 13.)

Yleisesti syrjäytymisestä voidaan puhua, kun yksilöä ja yhteisöä yhdistävät siteet heikkenevät merkittävästi. Tämän tunnusmerkkejä voivat olla esimerkiksi työn ja perheen menettäminen, päihde- ja mielenterveysongelmat sekä ystävien puuttuminen. Syrjäytyessään ihminen joutuu normaalien sosiaalisten suhteiden ulkopuolelle ja voi menettää kokonaan tunteen elämänhallinnastaan. Ongelmien päällekkäisyys ja kasautuminen on yleistä syrjäytymiselle, jolloin henkilö jää sivuun useista elämänalueista samanaikaisesti. (Kettunen ym. 2001, 13–14.)

Syrjäytyminen voi olla resurssien puutetta, mikä voi olla aineellista, psyykkistä tai sosiaalista. Ne voivat myös olla nyky-yhteiskunnassa tarvittavien tietojen ja taitojen puute. (Kettunen ym. 2001, 14.) Syrjäytymisen ehkäisyn kannalta on tärkeää ymmärtää sosiaalisten ongelmien luonnetta. Ongelmia on pyrittävä ennakoimaan, sekä niitä aiheuttavia olosuhteita, jotta ihmistä päästään tukemaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. (Kettunen ym. 2001, 15.)

Ulkomaisissa teksteissä käytetään sanaa ”sosiaalinen” ennen syrjäytymistä (social exclusion). Suomessa sen sijaan puhutaan syrjäytymisestä ilman sanaa ”sosiaalinen”. Syrjäytymisen yhteydessä sosiaalinen ei tarkoita mitään hyvää ihmisten väliseen vuorovaikutukseen liittyvää, vaan yksilön ja yhteiskunnan suhteisiin liittyvää ja erityisesti yhteiskunnan näkökulmasta tarkasteltuna. (Raunio 2006, 9–10.)

3.4 Nuorten syrjäytyminen

Nuorten syrjäytyminen työelämästä eli työmarkkinoilta on ongelmallista paitsi heidän omalle yksilökehitykselleen, myös yhteiskunnallisesti. Syrjäytyminen aiheuttaa yksilölle usein epäinhimillistä kärsimystä sekä yhteiskunnalle

taloudellisia kustannuksia. (Ek ym. 2004, 11.) Yhteiskunnissa, jossa korostetaan palkkatyötä, syrjäytymisen vaara on suurempi. Tällöin työmarkkinoilta syrjäytyminen on yksi suurimpia syitä yksilön laajemmalle syrjäytymisprosessille. (Ek ym. 2004, 18.) Yksilö syrjäytyy siten helpommin kokonaan yhteiskunnasta, mikä on laajasti ymmärrettynä seurausta hänelle kasautuvista erityyppisistä hyvinvointipuutteista. Syrjäytymiseen kuuluu usein erilaisten sosiaalisten verkostojen ulkopuolelle jääminen. Yksilö voi tuntea voimattomuutta sekä turvattomuutta, mikä voi estää häntä etsimästä ja saamasta tukea ympäröivästä yhteisöstä. (Ek ym. 2004, 17.)

Ymmärtääkseen miksi nuori on syrjäytymässä työelämästä, pitää tarkastella hänen sen hetkiseen elämäntilanteeseen kuuluvia syrjäytymisen riskiä lisääviä tekijöitä, tapahtumia sekä hänen aiempaa elämäänsä. Se on prosessi, joka voi alkaa jo yksilön lapsena kotona, koulussa ja muussa sosiaalisessa kanssakäymisessä kokemista vaikeuksista. (Ek ym. 2004, 11.) Nuoren siirtyminen työmarkkinoille voi olla vaikeaa useista eri syistä. Nämä syyt voivat olla esimerkiksi sosiaalisten tekijöiden ohella terveysongelmat lapsuudessa, jotka voivat vaikuttaa sekä opiskelu-, että työssäkäyntimahdollisuuksiin myöhemmin. (Ek ym. 2004, 18.) Syynä voi olla myös lapsuuden- ja nuoruuden aikaiset sopeutumisoingelmat, perheen sosiaalinen huono-osaisuus sekä heikko koulumenestys ja koulutusvaje (Ek ym. 2004 20–21).

Pitkittäistutkimuksissa on todettu, että yksi tärkeimmistä työmarkkinoille sijoittumista ennustavista tekijöistä on ammatillisen koulutustutkinnon suorittaminen (Schoon ym. 2001, 5). Koulutuksen merkitys tulee todennäköisesti vielä kasvamaan tulevaisuudessa (Ek ym. 2004, 21). Nuoret vailla ammatillista tutkintoa ovat siksi entistäkin suuremmassa syrjäytymisvaarassa niin työmarkkinoilta kuin yhteiskunnasta (Schoon ym. 2001, 4). Työmarkkinoilta syrjäytyminen on yleistä erityisesti ammatillista tutkintoa vailla oleville nuorille, joista monet ovat pitkäaikaistyöttömiä ja jääneet ansiosidonnaisen työttömyysturvan ulkopuolelle työmarkkinatuen varaan. (Ek ym. 2004, 21.)

Vanhempien koulutus voi myös vaikuttaa nuoren koulumenestykseen. Nuoren, jonka vanhemmat ovat korkeasti koulutettuja, koulumenestys on useimmiten

parempi kuin nuoren, jonka vanhemmat ovat vähemmän koulutettuja. (Ek ym. 2004, 22.) Vanhempien koulutustausta määrittää voimakkaasti nuoren omaa kouluttautumista (Ristikari ym. 2016, 5). Vanhempien matala koulutustaso, toimeentulotukiasiakkuus, päihde- ja mielenterveysongelmat sekä työttömyys voivat lisätä nuoren syrjäytymisenriskiä (Ristikari ym. 2016, 88). Nämä tekijät voivat kasvattaa nuoren riskiä jäädä matalasti koulutetuksi sekä lisätä toimeentulotukeen turvautumista (Ristikari ym. 2016, 5). Voidaan puhua ylisukupolvisuudesta, joka tarkoittaa syrjäytymisen yhteydessä sukupolvelta toiselle periytyvää huono-osaisuutta, mikä ohjaa lapsen ja nuoren kehitystä tiettyyn keskimääräistä riskisempään suuntaan (Leskelä ym. 2022, 15).

4 Sosiaalinen kuntoutus

Hinkka ym. ovat vuonna 2006 kartoittaneet kirjallisuuskatsauksessaan sosiaalisen kuntoutuksen työmuotoja ja niiden vaikutuksia. Sen perusteella Hinkka ym. näkivät, että sosiaalinen kuntoutus sisältää erilaisia työmuotoja liittyen ihmisten voimavarojen aktivoimiseen ja tukemiseen. He näkivät, että erilaiset sosiaalisen kuntoutuksen työmuodot tuottivat positiivisia vaikutuksia kohderyhmissä. Kohderyhmänä oli pääasiassa työelämän ja opiskelun ulkopuolella olevat, mutta kuitenkin työikäisiä nuoria ja aikuisia, joilla oli syrjäytymisen vaara, elämänhallinnan ongelmia ja/tai alentunut toimintakyky. Positiiviset vaikutukset ilmenivät esimerkiksi sosiaalisten taitojen sekä itsetunnon kohenemisena, yleisimmin elämänhallinnan paranemisena, työllistämistoimenpiteisiin ja koulutukseen osallistumisena sekä työllistymisenä. (Hinkka ym. 2006, 5.)

Sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan asiakkaita, joilla on arjessa selviytymistä vaikuttavia sosiaalisen toimintakyvyn ongelmia kuten eristyneisyys, sosiaalisten tilanteiden pelko, päihteiden ongelmakäyttö ja arkielämän taitojen puutteellisuus. Täten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan yhteiskunnan pelisääntöjen noudattamista, riippuvuuksien hallintaa, vuorovaikutustaitojen oppimista. Sillä ohjataan myös arkielämän taidoissa ja yhteiskunnan palvelujen käytössä. Esimerkkejä sosiaalisen kuntoutuksen menetelmistä voivat olla erilaiset toiminnalliset ryhmät, vertaistuki ja yksilöllinen psykososiaalinen tuki. Sosiaalinen kuntoutus on vaikuttavaa silloin, kun se toteutuu eri toimijoiden yhteistyössä ja siinä yhdistyy eri osaaminen. (Kokko & Veistilä 2016, 216–217.)

Sosiaalista kuntoutusta kuvataan sekä sosiaalihuoltolain mukaisena erillisenä palveluna, palveluita läpileikkaavana periaatteena, että erityisenä työotteena tai -orientaationa (THL 2020). Esimerkiksi toimeksiantajan hankkeessa puhutaan sosiaalisesta kuntouksesta periaatteena, työotteena ja orientaationa.

4.1 Sosiaalisen kuntoutuksen tausta

Sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä on vuosia yritetty määritellä monissa eri yhteyksissä ja monin eri tavoin. Käsitteellä on ollut Suomessa reilun viiden vuosikymmenen mittainen historia, jonka aikana itse käsite ja sen sisältö ovat muuttuneet. Sosiaalisesta kuntoutuksesta on Suomen kirjallisuudessa puhuttu 1950-luvulta asti, mutta eri termein. Silloin käytettiin termiä sosiaalinen rehabilitaatio ja 1950–1960-lukujen vaihtuessa käsite sosiaalinen kuntouttaminen syrjäytti ja vakiintui 1960-luvulla. 1960-luvun puolivälissä alettiin puhua kuntouttamisen käsitteen sijaan kuntoutuksesta, jolloin siihen aikaan katsottiin kohdistuvan vammaisiin, kehitysvammaisiin ja vajakuntoisiin. (Haimi & Kahilainen 2012, 41–43.)

1970-luvulla alkoi yleistyä kuntoutuksen jakaminen neljään osa-alueeseen, jotka olivat lääkinällinen, ammatillinen, kasvatuksellinen ja sosiaalinen. Kuntoutuksen muut osa-alueet, paitsi sosiaalinen kuntoutus, olivat tuolloin käsitteidensä ja menetelmiensä sekä sisältönsä puolesta melko vakiintuneita. Silloin sosiaalinen kuntoutus etsi omaa paikkaansa eniten ja todettiin, että on mahdollista määritellä sitä ulkoa- tai sisältäpäin. Ulkopuolelta katsottuna sosiaalista on se kuntoutus, joka ei ole lääkinällistä, ammatillista tai kasvatuksellista. Ympäristökysymykset olivat keskeisiä, kun sosiaalista kuntoutusta määriteltiin sisältäpäin. Pohdittiin, miten yksilöä voidaan auttaa sopeutumaan ympäristöönsä ja toisaalta sitä, miten ympäristöä voidaan muuttaa vammaiselle sopivammaksi. (Haimi & Kahilainen 2012, 43.)

Kuntoutus tarkoittaa toimintaa, jolla pyritään parantamaan kuntoutujan toimintakykyä ja sosiaalista selviytymistä, edistämään työkykyä sekä turvamaan työuran jatkuvuutta. Suomessa 1940–1950-luvuilla kuntoutus oli ennen muuta sodassa tai tapatumissa syntyneiden vaurioiden sekä niiden haittojen korjaamista. Nykyään kuntoutus on paljon monipuolisempi ja laajempi toimintamuoto, jolla pyritään ehkäisemään sairauksiin, vammoihin ja sosiaalisen syrjäytymiseen liittyviä ongelmia. Kuntoutuksella tuetaan ihmisten ja

väestöryhmien voimavaroja, selviytymistä ja hyvinvointia arkielämässä ja varsinkin elämän eri siirtymävaiheissa. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 8.)

Kuntoutumisessa pyritään myönteiseen muutokseen, jonka takia kuntoutumisen tukeminen on aina tavoitteellista toimintaa (Kettunen ym. 2009, 21–22). Kuntoutuksen tavoitteena on muutos yksilön ja ympäristön välisessä suhteessa, joka esimerkiksi näkyy toimintakyvyn ja -mahdollisuuksien paranemisena. Muutos ilmenee parempana selviytymisenä arkielämässä sekä työkyynä ja selviytymisenä työssä ja opinnoissa. Tavoitteena on myös, että se ilmenee hyvinvointina ja elämänhallinnan vahvistumisena sekä sosiaalisen osallisuuden vahvistumisena. Muutoksia pyritään saamaan, vaikka sairauten tai vamman liittyviä oireita tai elinkohtaisia rajoituksia ei pystytä kokonaan poistamaan. Tavoitteena on löytää voimavaroja ja luoda sellainen toimintaympäristö, joiden avulla täysipainoinen elämä on mahdollista ongelmista huolimatta. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 14–15).

Käsite sosiaalinen saa eri merkityksiä riippuen missä yhteydessä siitä puhutaan. Sillä viitataan yhteisöihin ja ryhmiin, joissa sosiaalinen toiminta saa muotonsa. Yksinkertaisimmillaan sillä viitataan yhteisöihin tai ihmiselle ominaisiin tapoihin muodostaa niitä. Arkikielessä viitataan usein ryhmässä toimimiseen, vaikka sosiaalisuus ei takaa ryhmässä toimimisen taitoja. (Niemi ym. 2011, 8.) Ihmisten ajatellaan olevan sosiaalisia ryhmäolentoja, sillä ihmisellä on tarve ja taipumus haluta elää sellaisissa ryhmissä, jotka parantavat jäsentensä hyvinvointia (Tuomela & Mäkelä 2011, 87–88).

Sosiaalisen kuntoutuksen edellytyksenä ei ole sairaus, vika tai vamma. Keskiössä ovat erityisesti erilaisista sosiaalisista syistä avun tarpeessa tai syrjäytymisvaarassa olevat, jotka eivät kuulu lääkinnällisen ja ammatillisen kuntoutuksen perinteisiin kohderyhmiin. Nämä henkilöt ovat eri syiden takia syrjäytyneet työelämästä tai yhteiskunnallisista asemista. Esimerkiksi pitkäaikaistyöttömät, päihdeongelmista kärsivät, rikoksen tekijät, ja nuoret, jotka ovat jääneet tai jäämässä työelämän ja yhteiskuntasidosten ulkopuolelle esimerkiksi puuttuvan koulutuksen tai oppimisvaikeuksien takia. (Järvikoski 2014, 47.)

Sosiaalisen käsitteen merkitys on korostunut kuntoutuksessa viimeisen parin vuosikymmenen aikana (Lindh ym. 2018, 7). Yksi kuntoutuksen tärkeimmistä tehtävistä 1950-luvulta lähtien on ollut kuntoutujan sosiaalisen toimintakyvyn palauttaminen (Järvikoski 2014, 11). Voidaan myös puhua sosiaalisesta integraatiosta. Kuntoutuksen tavoitteita määriteltäessä sosiaalinen integraatio on 1980-luvulta lähtien yleinen käsite. Se on esimerkiksi prosessi, jossa vammaisilla ihmisillä on samat mahdollisuudet osallistua kuin muilla yhteiskunnan jäsenillä yhteisön ja yhteiskunnan toimintoihin, oikeuksiin sekä palveluihin. (Järvikoski 2014, 12.)

Järvikosken ja Härkäpään (2011, 22) mukaan sosiaalinen kuntoutus on prosessi, jolla pyritään henkilön sosiaalisen toimintakyvyn parantamiseen. Tällöin tavoitteena on kuntoutujan kyky selviytyä erilaisista sosiaalisista tilanteista ja osallisuudesta yhteiskuntaan. Se on toiminta, jolla pyritään parantamaan hänen mahdollisuuksiaan selviytyä arkipäivän toimista, vuorovaikutussuhteista ja oman toimintaympäristön edellyttämistä rooleista. Toimintaan voi esimerkiksi kuulua asumisen ja liikkumisen helpottaminen, osallistumisen mahdollisuuksien ja sosiaalisten verkostojen tukeminen sekä taloudellisesta turvallisuudesta huolehtiminen. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 22.) Sosiaalisen toimintakyvyn parantamisen tapoja ja keinoja ei välttämättä pidetä perinteisesti kuntoutuksena, vaan ne ovat tavanomaisia sosiaali- tai muita palveluja, joilla voi kuitenkin olla merkittävä kuntoutumista edistävä vaikutus (Kananoja 2012, 36). Sosiaalisella kuntoutuksella voidaan tarkoittaa myös konkreettisia toimenpiteitä, joilla pyritään huolehtimaan siitä, että taloudelliset ja sosiaaliset tekijät tukevat kuntoutustuloksen saavuttamista sen estämisen sijaan. (Järvikoski & Härkäpää 2011, 22.)

Sosiaalinen kuntoutus voidaan myös määritellä kohderyhmänsä kautta toimintana, joka kohdentuu syrjäytymisuhan alla oleviin tai syrjäytyneisiin nuoriin sekä aikuisiin, mielenterveys-, tai päihdekuntoutujiin, pitkäaikaistyöttömiin tai maahanmuuttajiin. (Lindh ym. 2018, 10.) Kohderyhmiin kuuluu myös kehitysvammaiset ihmiset (Kokko & Veistilä 2016, 216). Sosiaalinen kuntoutus on osa sosiaalihuollon lainsäädäntöä ja sillä on tärkeä rooli sosiaalisen

syрjäytymisen ehkäisemisessä. Sosiaalisen kuntoutuksella pyritään ylläpitämään, vahvistamaan ja tukemaan yksilön ja yhteiskunnan välistä suhdetta. (Kokko & Veistilä 2016, 215.) Sosiaalisessa kuntoutuksessa korostuu ihmisen ja hänen sosiaalisen ympäristönsä vuorovaikutuksen ja yhteensopivuuden merkitys (Vilkkumaa 2004, 29).

4.2 Sosiaalihuoltolain määritelmä ja kuntien käytännön kokemus

Sosiaalinen kuntoutus on määritelty sosiaalihuoltolain 17. pykälän mukaan seuraavasti: ”Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua ja tavoitteellista tukea sosiaalisen toimintakyvyn ja elämänhallinnan parantamiseksi tai ylläpitämiseksi, syrjäytymisen ehkäisemiseksi ja vähentämiseksi sekä osallisuuden edistämiseksi”. Vaikka sosiaalinen kuntoutus on pitkään ollut osa kuntoutusjärjestelmää, vasta vuonna 2015 sosiaalihuoltolain uudistuksen yhteydessä se määriteltiin laissa sosiaalipalveluksi. Sosiaalihuoltolain 17. pykälän mukaan sosiaaliseen kuntoutukseen tulee sisältyä henkilön yksilöllisen tarpeen mukaan seuraavat asiat: ” 1) sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen; 2) kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen; 3) valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan; 4) ryhmätoiminta ja tuki sosiaaliin vuorovaikutussuhteisiin; 5) muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet”. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 17 §.) Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuteen tulee tarvittaessa yhdistää päihde- ja mielenterveyshoito sekä muita tarvittavia palveluja ja tukitoimia yli sektorirajojen (Kokko & Veistilä 2016, 216).

Sosiaalihuoltolain 17. pykälässä on määritelty nuorten sosiaalinen kuntoutus, jonka mukaan sillä ”tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä” (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 17 §). Sosiaalihuoltolain kokonaisuudistus sisältää niin sanotun nuorisotakuun, jolla tarkoitetaan suunnitelmallista ja tehokasta työskentelymallia. Sillä voidaan tehostaa vaikeassa

syрjäytymisvaarassa olevien nuorten tukea. Keinoja tähän ovat omatyöntekijä, palvelutarpeen selvittäminen ja tarpeen mukainen sosiaalinen kuntoutus. Lisäksi tarvittavat terveys-, päihde- ja mielenterveyspalvelut, sekä muu valmennus ja tuki nuoren sosiaalisen vahvistumisen sekä koulutus- ja työelämävalmiuksien edistämiseksi. Kyseessä on yhteistyö eri toimijoiden kuten nuorisotoimi, terveystoimi, opetustoimi, työ- ja elinkeinohallinto, välillä. Nuoren yksilöllisten tarpeiden mukaan suunniteltu ja toteutettu tuki muodostaa jatkumon yksittäisten projektien sijaan. (Tuusa & Alakauhaluoma 2014, 46.)

THL toteutti vuonna 2016 helmikuussa kuntakyselyn sosiaalihuoltolaista ja sosiaalisesta kuntouksesta. Tutkimuskysymyksenä oli muun muassa selvittää kokonaiskuva sosiaalisesta kuntoutuksesta kunnissa ja sitä koskevista kehittämissuunnitelmista. Kyselyllä haluttiin selvittää kuntien näkemyksiä siitä, miten sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus käsitteenä ja palveluna konkretisoituu kunnissa palvelun kohderyhmien, tavoitteiden ja sisältöjen osalta. (Puromäki ym. 2016, 17.)

Kyselyn perusteella sosiaalinen kuntoutus nähtiin usein asiakkaan tarpeista lähtevänä moniammatillisena ja monimuotoisena konkreettisena palveluna. Nähtiin, että sosiaalisella kuntoutuksella paneudutaan asiakkaan vaikeaan elämäntilanteeseen. Lisäksi palvelutarpeen arvioinnin nähtiin olevan tärkeä menetelmä asiakkaan palvelupolun löytämisessä. (Puromäki ym. 2016, 23.)

Vastausten perusteella sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaiden nähtiin olevan yleensä työikäisiä, mutta tiettyä asiakasryhmiä ei noussut esiin. Vastauksissa esiintyneitä asiakasryhmiä olivat mm. päihde- ja mielenterveyskuntoutujat, vammaiset ja kehitysvammaiset sekä ikäihmiset. Erään vastauksen perusteella sosiaalisen kuntoutuksen tarpeessa ovat kaikki ne henkilöt, jotka eivät ole mukana niin sanotusti tyypillisesti normaalissa arkielämässä, kuten koulutus- ja työelämässä. Toisaalta toisessa vastauksessa tuotiin ilmi, ettei työnhakijuus ole läheskään kaikille oikea tai realistinen vaihtoehto. Siksi sosiaalisen kuntoutuksen tuleekin olla yksilöllistä ja siinä tulee huomioida, ettei esimerkiksi ryhmätoiminta sovi jokaiselle. Osalle sosiaalisen kuntoutuksen asiakkaista ensimmäisinä tavoitteina on arjen- ja elämänhallinnan asioiden harjoittelu esimerkiksi

päivärytmiin, ruokailuun tai hygieniaan liittyen. Osalle taas tavoitteena voi heti olla työllistyminen tai opiskelupaikan saaminen. (Puromäki ym. 2016, 26.)

4.3 Järjestämisvastuu

Sosiaalihuoltolaissa määritellään sosiaalisen kuntoutuksen yleiset palvelut, joilla pyritään edistämään kuntoutujan toimintakykyä. Yleisiä sosiaalipalveluja ovat sosiaalityö, kasvatus- ja perheneuvonta, kotipalvelut, asumispalvelut, laitoshuolto, perhehoito, omaishoidon tuki ja päivähoito. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu myös erityispalveluja, jotka on säädelty omilla laeillaan. Sosiaalihuollon erityispalveluja ovat lastensuojelu, päihdehuolto, vammaispalvelut, kehitysvammaisten erityishuolto, isyyden selvittäminen ja vahvistaminen, elatusavun turvaaminen, ottolapsineuvonta ja kuntouttava työtoiminta. Vastuu sosiaalisten kuntoutuspalvelujen järjestämisestä joko niitä tuottamalla tai ostamalla on kunnalla tai kuntayhtymällä. (Kettunen ym. 2009, 208.) Vuonna 2016 toteutetussa kuntakyselyssä kävi ilmi, että sosiaalisen kuntoutuksen palveluja tuotetaan eniten sosiaalipalveluissa ja päihde- ja mielenterveyspalveluissa. Muina palveluntuottajina ovat mm. työllisyydenhoidon yksiköt, kolmannen sektorin toimijat ja hankkeet. (Puromäki ym. 2016, 42.)

4.4 Sosiaalisen kuntoutuksen toteuttaminen

Suurin osa sosiaalisen kuntoutuksen keinoista ovat tavallisia sosiaali- tai muita palveluita, joita ei perinteisesti pidetä kuntoutuksena, vaikka niillä olisikin merkittävä kuntoutusta edistävää vaikutusta (Kananoja 2012, 36). Sosiaalinen kuntoutus toteutetaan osana sosiaalityötä sekä monialaista kuntoutusjärjestelmää ja sen toteutuminen onnistuu parhaiten moniammatillisen ja organisaatioiden välisessä yhteistyössä. Sosiaalisen kuntoutuksen parissa työskentelee toimijoita ja ammattilaisia eri koulutustaustoilla ja työorientaatioilla. Se sijoittuu sosiaali-, terveys-, työvoima-, koulutus- ja sosiaaliturvapolitiikkojen rajapintaan. (Lindh ym. 2018, 10.)

THL:n kuntakyselyssä (2016) kuvattiin sosiaalinen kuntoutus palveluna monin eri tavoin. Vastauksissa mainittiin sen olevan yksilöllistä tukea, vertaistukea, ryhmätoimintaa, erilaisia aktivoinnin toimina kuten arkiliikunnan lisäämisenä tai harrastuksina. Vastauksissa toistui tärkeinä teemoina työttömän ja hänen perheensä tukeminen, arjen- ja elämänhallinnan parantaminen, sosiaalisten suhteiden ja tilanteiden tukeminen, sekä osallisuuden edistäminen ja syrjäytymisen ehkäisy. Käytännössä työttömän tukeminen ajateltiin olevan esimerkiksi erilaisten lomakkeiden täytön ohjausta, neuvontaa ja seuranta sekä taloudellisen tilanteen selvittämistä ja suunnittelua. Käytännön keinoina arjen- ja elämänhallinnan parantamiseen ja sosiaalisten suhteiden tukemiseen liittyen mainittiin mm. arjen tuki, elämäntaitojen opettelu ja arjen perusasioista kuten lepo, ravinto ja liikunta huolehtiminen.

Syrjäytymistä pyritään ehkäisemään ja osallisuutta edistämään poistamalla asiakkaan osallistumiseen liittyviä esteitä. Lisäksi asiakasta tuetaan mahdollistaen vastuunotto omista asioista. Osallistumisen esteet voivat liittyä mm. sosiaalisiin suhteisiin, tilanteisiin tai toimintakykyyn. Vastauksissa toistui erityisesti sosiaalisten suhteiden ja tilanteiden tuki. Kyselyn vastauksissa sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteena nähtiin asiakkaan oman paikkansa löytäminen ja asteittain vastuun ottaminen asioistaan. (Puromäki ym. 2016, 23–25.) Kuntakyselyssä kartoitettiin monivalintakysymyksillä sosiaalisen kuntoutuksen työmenetelmiä, joissa edellä mainittujen lisäksi nousivat usein myös kuntouttava työtoiminta, työkokeilut, työpajat ja kotiin vietävät palvelut. Lisäksi mainittiin tukihenkilötoiminta, koulutukset ja valmennukset, päihde- ja mielenterveyspalvelujen päivätoiminta, perhetyö ja vapaaehtoistoiminta. (Puromäki ym. 2016, 26.)

Sosiaalisessa kuntoutuksessa voidaan käyttää yksilöllisiä-, ryhmä- ja yhteisömenetelmiä. Käytettyjen menetelmien tulee vastata toimintakyvyn edistämisen tavoitteeseen. Vuonna 2016 Diakonia-ammattikorkeakoulussa (Diak) toteutettiin sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvä koulutus, jonka osallistujat olivat työskennelleet sosiaalisen kuntoutuksen parissa. Osana koulutusta tehtiin työhön liittyviä kehittämistehtäviä, joiden analyysin perusteella saatiin esiin

ammattilaisten ajatuksia erilaisten menetelmien käytöstä sosiaalisessa kuntoutuksessa. (Vuokila-Oikkonen & Keskitalo 2018, 164–166.) Kehittämistehtävien vastauksissa asiakkaan kanssa tavoitteen asettaminen koettiin merkitykselliseksi. Tavoitteiden tulisi olla saavutettavissa olevia ja realistisia. Asiakkaan ongelmat pyrittiin kääntämään tavoitteiksi eli ratkaistavaan muotoon. Tavoitteen asettelu nähtiin laajana ajallisesti pidemmälle suuntaavana, esimerkiksi vuoden päähän tähtäävänä. Sen lisänä tarvitaan lyhyen ajan tavoitteita eli konkreettisia välitavoitteita, joiden saavuttamiseen voi kulua esimerkiksi viikosta kahteen kuukauteen. (Vuokila-Oikkonen & Keskitalo 2018, 169.)

Diakin koulutukseen (2016) osallistujat kokivat yksilömenetelmät tärkeiksi sosiaalisen kuntoutuksen menetelmiksi. Vastausten perusteella yksilömenetelmiä määrittivät toiminnallisuus ja jalkautuva työskentely. Yksilötyöskentelyssä huomioitiin asiakkaan toimintakyky, esimerkiksi yksilötyö tapahtui asiakkaan kotona, mikäli hän ei kyennyt saapumaan työntekijän luokse. Asiakkaan sosiaalista kuntoutusta olivat yhdessä työskentely, tavoitteiden laatiminen ja niihin pyrkiminen. Tämä muodostui toiminnan kautta asiakkaan ollessa aktiivinen toimija.

Koulutuksen kehittämistehtävien vastausten perusteella taas ryhmätoiminnan tavoitteeksi nousi sosiaaliset vuorovaikutustaidot. Ryhmätoiminnan tärkeitä viitekehyksiä olivat vertaisuus, yhteisöllisyys ja osallisuus. Asiakkaan ryhmään ohjautumisen taustalla nähtiin pyrkimys lisätä asiakkaan toimintakykyä ja osallisuutta. Vastauksissa korostui matalan kynnyksen periaate tuen hakemiseen ja saamiseen eri elämäntilanteissa. Vastausten perusteella asiakkaat otettiin mukaan ryhmien tavoitteiden ja toiminnan suunnitteluun. Ryhmissä toiminnalliset menetelmät koettiin tärkeänä, sillä toiminnan oli huomattu luonnollisesti lisäävän sosiaalista kanssakäymistä ja vuorovaikutusta. Tällöin oli helpompi päästä myös syvällisiin keskusteluihin niin sanotusti toiminnan ohella. Asiakkaiden palautteissa oli korostunut ryhmään kuulumisen, tekemiseen osallistumisen ja kohtaamisiin tulemisen olevan heidän mielestään tärkeää sosiaalista kuntoutusta. (Vuokila-Oikkonen & Keskitalo 2018, 170–172.)

Ryhmissä koettu vertaisuus voi muodostua jostakin yhteisestä ominaisuudesta kuten elämäntilanteesta tai samasta ikäryhmästä. Vertaisten kesken kokemusten jakamista kutsutaan vertaistueksi, joka on sosiaalista tukea. (Kippola-Pääkkönen 2018, 174.) Vertaistuki voi auttaa henkilökohtaista kasvua ja se voi tuottaa myös tiedollista ja emotionaalista tukea. Se saattaa edistää myös myönteisiä elämäntapamuutoksia. Erityisesti suomalaisissa ryhmä- ja laituskuntoutukseen liittyvissä tutkimuksissa tuloksena on todettu vertaistuen olevan kuntoutuksen keskeisimpiä ja merkityksellisimpiä tuen muotoja. (Kippola-Pääkkönen 2018, 186.)

5 Yhteiskehittäminen

5.1 Yhteiskehittämisen historia ja lähtökohdat

Yhteiskehittämisen käsite on noussut kuumaksi aiheeksi monellakin eri toimialalla jo vuosikymmeniä sitten, mutta keskustelua käsitteen laajuudesta, toimivuudesta ja selkeydestä käydään edelleen tähän päivään saakka. Käsitteen alkuperä johtaa juurensa 1970-luvulle, jolloin Taloustieteen Nobelisti Elinor Ostromin urauurtavat tutkimukset yhteisresurssien hallinnoimisesta ja lähidemokratian periaatteesta loivat pohjan tuleville tutkimuksille aiheen ympärillä. Käsitteen kehitys ei kuitenkaan ollut nousujohteista, vaan kehitys laahasi 1980–1990 luvuilla, jolloin on arveltu, ettei aika ollut oikea kansalaisaktivismille. (Jalonen, H. 2019, Brandsen ym. 2018, 305–311.)

Suomenkieliset termit yhteiskehittäminen ja yhteistuottaminen voidaan johtaa englanninkielisessä kirjallisuudessa käytettyihin Co- alkuisiin sanoihin Co-creation ja Co-production, mutta usein molemmilla viitataan suomen kielessä käsitteeseen yhteiskehittäminen (Keskisalo ym. 2021, 12–20). Englannin kielestä lähtöisin olevien termien jakautuminen johtuu pitkälti käsitteiden suuntautumisesta yritysmaailmaan (Co-creation) ja julkisen sektorin palveluihin (Co-production). Käsitteiden moninaisuus englannin kielessä on myös nostanut haasteita käsitteiden ja niiden kautta käytettävien työmenetelmien vaikuttavuuden tutkimisessa. Yhteiskehittämisen monialaisuus, on myös haastanut tutkimusten kumulatiivisten tulosten keräytymistä, koska eri aloilla sen käyttö ja vaikutus voivat erota laajasti toisistaan. (Brandsen & Verschuere 2018, 9.)

Mitä sitten näillä kaikilla termeillä tarkoitetaan? Yhteiskehittäminen voidaan kiteyttää tarkoittamaan asiakkaan osallistumista palvelujen ideoimiseen, suunnitteluun, toimeenpanoon ja arviointiin (Jalonen, H. 2019, 305–311).

Yhteiskehittäminen toteutetaan kutsumalla mukaan kehitystyöhön eri ryhmiä, jotka ovat jollakin tavalla kosketuksissa kehitettävään palveluun, strategiaan tai

toimintatapaan. Näitä ryhmiä ovat esimerkiksi esihenkilöt, johto, toimijat, asiantuntijat, työntekijät, kokemusasiantuntijat sekä itse palvelun käyttäjät, eli asiakkaat. On myös tärkeää, että kaikki kehittämistyöhön osallistuvat nähdään kehitystyössä tasavertaisina toimijoina, oli tällä millainen tausta tahansa. Jokaisella ryhmään osallistujalla voi olla erilaiset lähtökohdat ja tavoitteet kehittämistyön osalta, mutta yhteistyössä tarkoitus on löytää yhteiset tavoitteet ja nostaa esille jokaisen erilaiset näkökulmat ja osaamisalueet. (Kukkonen ym. 2019, 7.) Luomalla tasavertainen ja turvallinen kohtaamispaikka kaikille osallistujille, voi jokainen osallistuja tuoda esille oman osaamisensa ja kokemuksensa kehitettävästä asiasta, ilman pelkoa vähättelystä. Tämän keskinäisen luottamuksen luominen ei aina ole helppoa, ja vaatii työntekijältä uudenlaista hahmottamista omasta roolistaan, kun työntekijä antaa tilaa asiakkaan kyvyille ja osaamiselle. Asiakkaalla voi myös olla haastavaa hyväksyä työntekijän erilainen rooli, koska asiakkaalla voi olla vahva käsitys työntekijästä ihmisenä, jolla ei ole samanlaisia kokemuksia tai haasteita elämässä, ja näin eivät voi ymmärtää asiakkaan näkemystä asioista. (Kukkonen ym. 2019, 7.)

Yhteiskehittämisessä on siis tarkoitus osallistaa asiakasta kehittämisprosessin jokaiselle osa-alueelle. Edeltävä toteamus on kuitenkin paljon helpompi esittää kuin toteuttaa. Sosiaali- ja terveysalalla asiakkaiden laaja kirjo haasteita vaikuttaa vahvasti yksilön keinoihin ja haluun vaikuttaa. Asiakkailla, joilla esimerkiksi esiintyy vahvoja toimintakyvyn rajoitteita, eikä asiakas kykene hoitamaan omia asioita tuetta, ei välttämättä näe hyötyä osallistua palveluiden kehittämiseen, tai hänellä ei ole siihen resursseja. Laajimmillaan tätä voidaan katsella esimerkiksi eduskuntavaaleilla, johon jokaisella Suomen kansalaisella on oikeus osallistua. Vaikka jokaisella on oikeus vaaleihin osallistua, esimerkiksi tutkija Hannu Lehtisen tutkimuksessa todetaan yhteiskuntaluokkien vaikuttavan oleellisesti äänestys halukkuuteen (Hiilamo 2019). Tutkimuksessa todetaan 2015 eduskuntavaaleissa 30-vuotiaiden korkeakoulututkinnon käyneiden äänestysprosentin olleen 86 prosenttia, kun taas toisen asteen koulutuksen käyneistä äänesti 31 prosenttia. Korkeakoulutetut ja hyvätuloiset äänestävät siis huomattavasti todennäköisemmin kuin vähävaraiset ja matalasti koulutetut. (Hiilamo 2019.)

5.2 Digitalisaatio yhteiskehittämisessä

Digitalisaatio on laajentunut yhteiskuntamme jokaiselle osa-alueelle, myös julkisten palveluntuottajien tontille. Yhä enenevässä määrin palveluita toteutetaan digikanavien kautta, joka monin tavoin helpottaa asiakkaiden tavoitettavuutta. Tässä määrin yhteiskehittämistä voidaan myös toteuttaa verkon välityksellä. Nykypäivänä jokainen kantaa mukanaan puhelinta, jonka avulla meillä kaikilla on pääse valtavaan määrään tietoa, ja tärkeimpänä nopeaan ja välittömään viestintään. Tämä välitön tiedonvaihto ja kommunikaatio on kuitenkin osaltaan muovannut osallisuutta perustavanlaatuisesti. Osallistujista tulee liian helposti persoonattomia harmaita hahmoja tai mustia ruutuja näytöllä, jolloin aito osallistuminen ja osallisuus voi kärsiä. Tilanteissa, jossa yksilöllä on perustavanlaatuisia haasteita elämässään, kuten terveys, talous, päihteet tms. nämä haasteet ottavat etusijan, ja vaikuttaminen tai kehittäminen voi jäädä toissijaiseksi. Digitaalisuus on kuitenkin myös monin tavoin helpottanut palautteenantoa, kun jokaisessa asiassa ei tarvitse olla henkilökohtaisesti paikan päällä. (Jalonen 2019, 305–311.)

5.3 Asiakasraadit

Yhteiskehittämisen muotoja on monia, mutta yksi näistä on asiakasraati. PROSOS-hanke on yksi hyvä esimerkki tahoista, jotka ovat pyrkineet nostamaan yhteiskehittämistä asiakasraatien avulla. Hankkeen teemana on ollut yhteiskehittäminen ja yhtenä vahvana tavoitteena juuri asiakaslähtöisyyden lisääminen. Hankkeessa kuvataan hyvin kehitystyön haasteita mutta, nostetaan myös esille asioita, joista kehittämistyössä on hyvä muistaa. Hankkeessa kuvataan sosiaalialaa vaivaavia huonoja työoloja ja uupumusta. Nämä ovat hankkeen mukaan rampauttavia innovaatioprosessissa. Uupunut työntekijä ei jaksakaan olla innovatiivinen ja kehitysmuuntoinen, kun taas työstään nauttiva ja inspiroitunut työntekijä jaksaa nostaa esille vaikuttamiskohteita ja lähteä muutostyöhön. (PROSOS-hanke 2019, 4–5.)

Vaikka voisimme ajatella muutostyön lähtevän myös asiakkailta, uskomme sen kuitenkin useimmiten tapahtuvan työntekijöiden aloitteesta. Tähän voi toki olla monia syitä mutta, sosiaalialalla varmasti suuri osasyynä on asiakkaiden toimintakyvyn heikentymät, jotka nostavat kynnyksen vaikuttaa asioihin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö asiakkaita olisi mukana kehittämisessä. Nykyään näemme yhä vahvemmin edustettuina kokemusasiantuntijoita tai vertaisohjaajia, joilla on ainutlaatuinen näkemys sosiaalipalveluista, niin sanotusti pöydän toiselta puolelta. Tämän kokemusasiantuntijuuden tuominen esille vaikuttavasti vaatii kuitenkin useimmiten työntekijän innovaatiokykyä ja aloitteellisuutta. Asiakasraatien toimintamalli muodostuu palvelun käyttäjistä sekä työntekijöistä. (PROSOS-hanke 2019, 6–7.)

PROSOS-hankkeen asiakasraadit toteutettiin Raision aikuissosiaalityössä ja Kouvolan aikuissosiaalityön ja Työllistä edistävien monialaisten palveluiden (TYP) kanssa. Vasson kanssa osahankkeena tehty Raision asiakasraati pyrittiin kokoamaan kesästä 2018 alkaen. Raatia markkinoitiin vahvasti asiakkaille mutta, markkinoinnista huolimatta raatilaisia ei saatu tarpeeksi toiminnan aktivoimiseksi. (PROSOS-hanke 2019, 6.)

5.4 Yhteiskehittämisen malleja

Koska yhteiskehittämistä toteutetaan monessa eri organisaatiossa eri asiakasryhmien kanssa, on myös jokainen käyttäjä luonut prosessista oman näköisen yhteiskehittämismallin. PROSOS-hankkeen yhteiskehittämismalli, joka toteutettiin asiakasraati nimellä, pohjautui yleisiin kokouskäytäntöihin ja käytti seuraavaa hyvin supistettua ja yksinkertaista mallia; 1. aloitus 2. asialista, esittely ja hyväksyminen 3. edellisen kokouksen muistion läpikäyminen ja hyväksyminen 4. työskentelyvaihe 5. työskentelyn suunnittelu- ja arviointivaihe 6. lopetus. Koska Raisio ei saanut asiakasraatitoimintaa käynnistettyä, tavoitteeksi asetettiin uudelleenaktivointi myöhemmällä ajankohdalla. Seuraavilla kerroilla asiakasraateihin suunniteltiin myös rekrytointia Olkkarin ja Petäsmäen lähituvan jo aktiivisista asiakkaista. (PROSOS-hanke 2019, 6.)

Diakin ratkaisuja tuottava yhteiskehitysmalli avaa hieman enemmän kehitystyön vaiheita kuin PROSOS-hankkeen malli. Diakin mallissa työskentely aloitetaan vision luomisella, eli nostetaan esille miltä kehitettävä palvelu tai muu näyttää kehitystyön jälkeen. Tässä vaiheessa painotetaan myös suuresti osallisuuden arvoa, ja jokaisen osallistujan olisikin tärkeä kokea visio omakseen. Visiovaiheen jälkeen siirrytään kehitystyön lähtökohdat vaiheeseen. Vaiheessa tuodaan esille, miksi kehitystyötä on aloitettu tekemään, ja mikä palvelu tarvitsee kehitystä. Seuraavaksi esille nousseet ongelmakohdat, ja niistä muotoillaan kehitystyölle oleelliset tavoitteet. Näiden tavoitteiden olisi tärkeä olla konkreettisia ja kehitystyöllä saavutettavia. Seuraavissa neljässä vaiheessa kehitysryhmä määrittelee; mitä ryhmän tarvitsee tehdä vision toteutumiseksi sekä voimavarat, vahvuudet ja tukiverkosto, jotka toimivat muutostyön apuna. Seuraavaksi ryhmä tarkastelee mitä hyötyjä muutos tuo tullessaan ja kartoitetaan, miten muutostyö on edistynyt. Tässä vaiheessa myös pohditaan mitä haasteita tai esteitä muutostyölle on noussut. Tämän jälkeen ryhmä määrittelee muutostyön askeleet ja aloittaa etenemisen muutosta kohti. Viimeisessä vaiheessa sovitaan kehittämistyön dokumentoinnista. Diakin mallissa korostetaan dokumentoinnin läpinäkyvyyttä ja avoimuutta. Kirjaaminen on tarkoitus toteuttaa reaaliajassa,

jolloin osallistujat kykenevät näkemään miten heidän sanomisiaan on kirjattu ylös. (Keskitalo & Vuokkila-Oikkonen 2021, 26–27.)

5.5 Yhteiskehitys uudistuu

Yhteiskehittämisen juuria voidaan seurata monen vuosikymmenen taakse, tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö termi ja toimintatapa tarvitsisi päivitystä nykypäivän työelämään. Edelleen työelämä- ja palvelukehittäminen painottuu asiantuntijoiden näkemyksiin, jättäen asiakkaiden omakohtaiset ja tärkeät näkökulmat pimentoon. Suurin sosiaalialaa koskettava uudistus on vuonna 2021 hyväksytty soteuudistus, joka tulee uudistamaan koko Suomen sosiaali-, terveys ja pelastusalojen hallintorakenteet. Tässä uudistuksessa ei kuitenkaan ole yhtään mainintaa yhteiskehittämisestä. (Keskitalo & Vuokkila-Oikkonen 2021, 39–42.)

Yhteiskehittämisen kehittäminen vaatisi siis, sekä organisaatiotasollista että, yhteiskunnallista ajatuksenmuutosta. Vaikka yhteiskehittäminen on jo laajalti levinnyt sosiaalialan kirjallisuuteen ja organisaatioiden tavoitteisiin, asiakkaiden ja kansalaisten panosta kehittämiseen ei hyödynnetä sen täyteen kapasiteettiin, ja heidän osallistumisensa nähdään yksiulotteisesti, vain kokemusasiantuntijuutena. Asiakas nähdään siis jo osana kehitystyötä mutta, ei todellisena osana yhteiskehittämisen prosessia. (Keskitalo & Vuokkila-Oikkonen 2021, 39–42.)

Tapa toteuttaa yhteiskehittämistä vaikuttaa oleellisesti sen vaikutusasteeseen. Asiantuntijoiden käyttäessä vaikeita käsitteitä, tutkimustietoa tai statistiikkaa, voi asiakas jäädä keskustelun ulkopuolelle. Tähän ei toki löydy täydellistä korjausta, koska kehitystyöhön usein liittyy kaikkia edellä mainittuja käsitteitä. Tähän vaikuttaa toki moni asia, kuten miten usein asiakas osallistuu kehittämistyöhön. Jos asiakas heitetään kehittämistyön keskivaiheilla samaan pöytään asiantuntijoiden kanssa kertomaan omaa näkökulmaansa, ei hänellä ole aiempien kokousten antamaan pohjaa toimia osana yhteiskehittämistä. (Keskitalo & Vuokkila-Oikkonen 2021, 39–42.)

6 Osallisuus

“Osallisuus on tunne siitä, että kuuluu johonkin” (Soste 2018)

Yhteiskehittäminen, jota olemme käsitelleet jo laajasti, vaatii toimiakseen osallisuuden tunnetta. Aiemmissa luvuissa olemme puineet turvallisen ilmapiirin ja luottamuksellisen suhteen luonnin tärkeyttä. Tässä kappaleessa syvennymme osallisuuden eri alueisiin ja sen onnistumisen vaateisiin sekä sudenkuoppiin. Syventyessämme osallisuuteen, pyrimme kuitenkin pysyttämään yhteiskehityksen viitekehyksen alla, ja osallisuuden merkityksessä yhteiskehittämisen tukipilarina.

6.1 Osallisuus yhteiskehittämisessä

Osallisuus nousi Suomalaiseen yhteiskunnalliseen keskusteluun 1990-luvulla, ja ensimmäiset osallisuushankkeet aloitettiin valtakunnallisella tasolla jo 1997. Ensimmäisissä hankkeissa pyrittiin nostamaan kuntalaisten osallisuutta paikallishallinnoissa, jonka jälkeen osallisuus levisi vahvasti nuorten osallisuuden edistämiseen. (Nivala 2021.) Poliittista osallisuutta on suhteellisen helppo mitata erilaisilla mittareilla, kuten äänestysaktiivisuudella ja näyttäytyy paljon selkeämmin. Sosiaalinen osallisuus taas näyttäytyy enemmän yksilötasolla ja tämän subjektiivisissa kokemuksissa kuuluvuudesta. Sosiaalista osallisuutta voidaan katsella yhteiskunnan toimintajärjestelmiin, koulutukseen tai työelämään kiinnittymisenä tai niiden ulkopuolelle jäämisen kautta. (Nivala 2021.) Nämä molemmat osallisuuden muodot kietoutuvat kuitenkin toisiinsa jokaisella elämän osa-alueella, ja näyttäytyvät elämän jokaisessa kehitysvaiheessa. Varhaislapsuudessa ja nuoruudessa rakentuneet sosiaalisen osallisuuden kokemukset edesauttavat poliittisen osallisuuden myöhemmin. Osallisuus ja mahdollisuus vaikuttaa ympärillä tapahtuviin asioihin vaikuttavat oleellisesti halun vaikuttaa laajemmassa mittakaavassa omaan arkeen ja elämään yhteiskunnassa. (Nivala 2021.)

Osallisuus voidaan siis kiteyttää olemaan yksilön tunne kuulumisesta johonkin. Tunne ilmenee monella eri tavalla, kuten; luottamuksena, yhdenvertaisuutena, arvostuksena tai mahdollisuutena vaikuttaa (Soste 2018). Jokainen on osa jotakin ryhmää, tuntisi hän siihen kuuluvuutta tai ei. Olemme elämämme aikana osana erilaisia ryhmiä, kuten harrastukset, työpaikat, asuinpaikat tai asiakasryhmät. Osallisuus ei kuitenkaan piile näihin ryhmiin kuulumisen, vaan ihmisen subjektiivinen tunne niihin kuulumisesta. Johonkin kuulumisen tunne siis nostaa yksilölle merkityksellisyyden tunteen, johon liittyy kokemus vaikuttamisen mahdollisuuksista. Näiden on todettu vähentävän syrjäytymistä ja nostavan hyvinvointia. (Soste 2018.) Aiemmin puimme asioita, jotka vaikuttivat kehittämistöön asiakkaissa, ja sama periaate pätee osallisuuteen. THL:n tekemän tutkimuksen mukaan sosioekonomiset erot näyttäytyvät huomattavissa määrin aktiivisesti osallistuvien määrässä (THL 2022). Tutkimusten tulokset kertovat samaa kuin aiemmin, eli koulutustason vaikutuksesta osallistumiseen. Osallisuus edistäminen on onneksi kuitenkin nostettu esille sekä Suomen, että Euroopan unionin tavoitteissa. Osallisuuden merkitystä hyvinvoinnille ja terveydelle ei myöskään olla unohdettu (THL 2022).

Osallisuutta voidaan edistää seuraavin keinoin.

- Tarjoamalla kansalaisille vaikuttamisen mahdollisuuksia esimerkiksi lisäämällä tiedon saantia itseä koskevista asioista, huomioidaan että kaikki eivät käytä samoja tiedonsaannin kanavia.
- Hyödyntämällä asiakasosallisuutta esimerkiksi sosiaali- ja terveyspalveluiden kehittämisessä kuten; kokemusasiantuntijuus, asiakaslähtöiset ja monikulttuurisuuden huomioivat toimintamallit.
- Kehitetään kaikkien ikäryhmien osallistumismenetelmiä kansalaistoiminnassa ja palveluissa.
- Varmistetaan turvallinen, esteetön ja osallisuutta edistävä elinympäristö.
- Mahdollistetaan kaikille osallistuminen vapaa-ajantoimintaan, kuten kulttuuri- ja liikuntaharrastuksiin.
- Edistetään maahanmuuttajien osallistumismahdollisuuksia ja tuetaan yhteiskuntaan integroitumista, kehitetään maahanmuuttajien kieliopintoja.

(THL 2022.)

6.2 Osallisuuden haasteet

Osallisuudella viitataan yksinkertaisuudessaan yksilön osallistumiseen, mutta osallisuuteen liittyy paljon laajempi spektri asioita ja kokemuksia. Keskisalo ja Vuokkila-Oikkonen nostavat esille yksilön subjektiivisen kokemuksen osallisuudesta. Osallisuuden tunteen heikkenemiseen voi vaikuttaa moni asia kuten;

- asiakkaan tunne siitä, ettei jokaisen ajatuksia haettu aktiivisemmalla otteella, esimerkiksi kysymällä suoraan asiakkaalta hänen mielipiteitänsä tai ajatuksiansa esillä olevasta aiheesta,
- pienryhmissä tapahtuvien keskusteluiden hajauttava tai eriyttävä vaikutus, jolloin asiakas ei pääse osallistumaan kaikkiin keskusteluihin,
- huonot ohjeistukset ja tehtävänannot,
- sekä epätiedottomuus kehitystyön jatkuvuudesta ja kehitystulosten realisoinnista työskentelyn jälkeen.

(Keskisalo & Vuokkila-Oikkonen 2021, 73.)

Osallisuus ei siis pelkästään ole paikan päälle saapumista, vaan jokaisen paikallaolijan aktiivista huomioimista, selkeän toimintamallin seuraamista ja tarkan dokumentoinnin ja sitä kautta selkeiden jatkotoimenpiteiden tuomista esille osallistujille. Koska osallisuuden tunne on osallistujan subjektiivinen tunne, siihen myös vaikuttavat asiakkaiden elämäntilanteet. Osallistuminen vaikuttamistyöhön tai kehitystyöhön, ja sitä kautta osallisuus vaatii yksilötasoista aktiivista toimijuutta, ja erilaiset haasteet kuten terveysongelmat, yksinäisyys ja huoli läheisistä voivat rajoittaa ihmisen kykyä osallistua, ja elämä on enemmän tai vähemmän pelkkää selviämistä. Osallisuuden onnistumiseen vaikuttavat asiat kumpuavat siis yksilön kokonaistilanteesta, joka asettaa haasteita heikoimmassa tilanteessa olevien äänen kuulemisesta. (Soste 2018.)

6.3 Ryhmäytyminen ja ryhmäyttäminen

Ryhmäytymisellä on olennainen osuus aiemmin mainittuun subjektiiviseen osallisuuden tunteeseen. Ryhmäytyminen rakentuu yksilön lisäksi tämän ympärillä olevien keskinäiseen vuorovaikutukseen. Ryhmäytettävälle ryhmälle tulee luoda turvallinen ja avoin ilmapiiri tutustua toisiinsa, ja ohjaajan tai ryhmäyttämistä ohjaavan tahon on tärkeää puuttua kaikkeen, joka rikkoo ryhmäyttämisen periaatteita. On myös tärkeää huolehtia siitä, ettei ryhmäytymisen aika kukaan jää yksin. Tätä voidaan ennaltaehkäistä jakamalla ryhmää pienempiin porinaryhmiin, jotta kaikki saavat mahdollisuuden osallistua, eivätkä koe jäävänsä ulkopuolelle. (Kekki ym. 2023, 67.)

Ohjaajan on myös tärkeää huomioida, ettei ryhmää, joka on juuri aloittanut ryhmäytymisen voi jättää ryhmäytymään keskenään. Ryhmän itsenäinen ryhmäytyminen voi johtaa jengiytymiseen, eli ohjaajan läsnäolo ja positiivisen ryhmäytymisen vahvistaminen on tärkeää. Ryhmän sisällä luodut omat säännöt edistävät myös yhteishenkeä, ja tuovat kaikki osallistujat samalle viivalle. Yhdessä sovitut ja kirjatut säännöt edistävän myös niihin sitoutumista. Yhdessä luodut säännöt ja positiivisen ryhmäytymisen ilmapiiri antaa pohjan rakentaa toimiva ryhmädynamiikka, ja ehkäisee myös kiusaamista. (Kekki ym. 2023, 67.)

7 Kehittämistyön prosessi

Opinnäytetyömme toteutimme kehittämistyönä ja hyödynsimme siinä kehittämistoiminnan konstruktivistista mallia. Mallin mukaan kehittämistoiminnan prosessin vaiheet koostuvat kehittämistarpeen tunnistamisesta, ideointivaiheesta sekä suunnitteluvaiheesta. Tätä seuraavat vaiheet ovat toteutusvaihe, tulos- / tuotosvaihe, sekä arviointivaihe. Viimeinen vaihe prosessissa on päätösvaihe, joka sisältää tulosten implementoinnin ja levittämisen. Nämä kehittämistoiminnan vaiheet eivät aina etene vuoron perään, vaan ne ovat kytköksissä toisiinsa ja voivat olla myös yhtäaikaisia. (Salonen ym. 2017, 51.)

7.1 Kehittämistarpeen tunnistaminen

Kehittämistoiminta alkaa kehittämistarpeen tunnistamisella, esimerkiksi käytännön työssä jonkin muutostarpeen ilmenemisellä. Kehittämistoimintaa lähdetään toteuttamaan muutostarpeen pohjalta ja tärkeää on muodostaa yhteinen ymmärrys kehittämisen kohteesta. Lisäksi tärkeää on alustavasti rajata aihealuetta riittävästi. (Salonen ym. 2017, 56.) Opinnäytetyöhömme liittyvä kehittämistarve tunnistettiin toimeksiantajan organisaatiossa. Alkuperäisenä kehittämistarpeena toimeksiantajalla oli digivalmennuksen yhteiskehittäminen osallistujien näkemyksiä hyödyntäen. Opinnäytetyöstä riippumattomista syistä tämä tarve kuitenkin muuttui myöhemmässä vaiheessa koskemaan työpajojen ohjaamisen kehittämistä osallistujien näkökulmasta.

7.2 Ideointivaihe

Seuraava vaihe kehittämistyön prosessissa on ideointivaihe, jossa ideoidaan mitä pitää muuttaa nykykäytännössä, ja miten haluttuun muutokseen päästään. Lisäksi sovitaan alustava suunnitelma, miten kehittämistoiminnassa edetään alustavin tavoittein. (Salonen ym. 2017, 58.)

Ideointivaihe tapahtui toimeksiantajan organisaatiossa ja sen myötä toimeksiantaja laati opinnäytetyön toimeksiannon kehittämistarpeesta Turku AMK:n sosionomikoulutusohjelmalle.

7.3 Suunnitteluvaihe

Kehittämistoiminnalle täytyy aina olla jokin tarve, tavoite ja tarkoitus, joten toiminta vaatii suunnittelua. Suunnitteluvaihe täydentää ideointivaihetta ja tarkentaa mitä kehittämisellä realistisesti tavoitellaan sekä mitkä ovat sen toteuttamisedellytykset. Näiden lisäksi suunnitteluvaiheessa tehdään taustaselvitystä näyttöön perustuvaan kirjallisuuteen ja tutkimustietoon perustuen. Suunnitteluvaiheessa rajataan kehittämiskohde sekä laaditaan kehittämissuunnitelma, jossa ilmenee etenemsvaiheet, tavoitteet ja toimijat. Suunnitelmasta tulee ilmetä myös kehittämismenetelmät, dokumentointi-, viestintä-, arviointi ja levittämistavat. (Salonen ym. 2017, 60.)

Suunnitteluvaihe oli meidän osaltamme ensimmäinen aktiivinen kehittämistoiminnan vaiheemme. Tällöin aloitimme yhteistyön toimeksiantajan kanssa saatuamme toimeksiannon. Suunnitteluvaiheessa laadimme kirjallisen opinnäytetyösuunnitelman, joka hyväksyttiin toimeksiantajalla. Suunnitelmaa laatiessa teimme taustaselvitystä etsimällä ja tutustumalla näyttöön perustuvaan kirjallisuuteen ja tutkimustuloksiin aihealueesta. Tutustuimme digivalmennukseen osallistuneihin asiakasryhmänä. Toimeksiantajan palvelu oli suunnattu 18–29 –vuotiaille nuorille, jotka olivat syrjäytyneet koulutus- ja työelämästä. Palvelulla pyrittiin edistämään asiakasryhmän osallisuutta hyödyntäen digitaalisesti toteutettuja matalan kynnyksen ryhmätoimintoja ja sosiaalista kuntoutusta. Tämän takia perehdyimme myös osallisuuteen ja sosiaaliseen kuntoutukseen teoriataustana. Lisäksi tutustuimme yhteiskehittämisen teoriaan, sillä toimeksiantaja pyrki yhteiskehittämisellä kehittämään omia palvelujaan. Suunnitteluvaiheessa koimme parhaaksi keinoksi selvittää osallistujien aito näkökulma yksilöhaastattelua hyödyntäen.

7.4 Toteutusvaihe

Suunnitteluvaiheesta siirrytään toteutusvaiheeseen, kun valmis suunnitelma on hyväksytty organisaatiossa. Toteutusvaiheessa edetään suunnitelman mukaisesti, mutta tyypillisesti hyvätkin suunnitelmat tarkentuvat työskentelyn edetessä. (Salonen ym. 2017, 62.) Opinnäytetyömme aikana tehtyä kehittämissuunnitelmaa jouduttiin muokkaamaan toteutusvaiheessa, kun toimeksiantajan alkuperäinen tarve muuttui. Toimeksiantaja ilmoitti muuttuneesta tarpeesta, jota kohti lähdettiin työskentelemään muuttamalla ensin suunnitelma. Käytännössä tämä tarkoitti muutosta asiakaskohderyhmän suhteen. Digivalmennukseen osallistuneiden sijaan kohderyhmäksi tarkentui toimeksiantajan työpajoihin osallistuneet nuoret kuntoutujat, jotka olivat syrjäytyneet koulutus- tai työelämästä. Muutoksen syynä oli haastateltavien löytäminen. Digivalmennukseen osallistuneita nuoria ei saatu tavoitettua tarpeeksi toimeksiantajan osalta. Kohderyhmän muutoksen myötä osallistujia saatiin määrällisesti enemmän mukaan kehittämistyön haastatteluihin ja siten tulosten ajateltiin olevan luotettavampia. Tämän muutoksen myötä jouduimme muokkaamaan suunnitellut yksilöhaastattelut kahdeksi ryhmähaastatteluksi, jotka toteutimme kehittämispajoina yhdessä toimeksiantajan toimipisteessä. Asiakasryhmän tarkennettua ja haastattelumuodon muututtua myös aikataulua jouduttiin aikaistamaan suunnitellusta.

7.5 Tulosvaihe

Tulosvaiheessa kerrotaan kehittämistoiminnassa saaduista hyödyistä ja toiminnan muutoksista halutussa kohteessa. Tässä vaiheessa pitää huomioida toimijoiden ja hyödyn kohteena olevien henkilöiden näkemykset saavutetuista tuloksista tai muutoksista. Tuloksen tulee tuottaa aina lisäarvoa työyhteisölle. (Salonen ym. 2017, 63.) Kehittämistyömme tulokset on esitelty tässä raportissa ja toimeksiantaja saa tulokset käyttöönsä raportin julkaisun myötä. Tuloksina saimme selville kehittämispajahaastatteluilla työpajoihin osallistuneiden

kuntoutujien näkemyksen mm. toimivista ryhmäytymismenetelmistä ja ohjaustavoista sekä koetuista kehittämistarpeista.

Analysoimme keräämäämme aineistoa ymmärtääksemme ohjattavien näkökulmaa ohjausryhmien toiminnassa toimiviksi koetuista toiminta- ja ohjaustavoista. Analyysi toteutettiin laadullisella analyysitavalla, fenomenologisella analyysillä, joka lähestyy analysoitavaa kohdetta mahdollisimman ennakkoluulottomasti ja ohjailematta kohdetta mahdollisimman vähän kohti mitään tiettyä tulosta (Koppa 2015). Fenomenologinen analyysi sopii kehittämistyöhömme, juuri asiakkaan omakohtaisen kokemuksen tulkinnan takia. Haluamme kuulla osallistujaa hänen subjektiivisesta kokemuksestaan toimintatapojen suhteen johdattelematta häntä vastaamaan millään tietyllä tavalla. Pehdyttyämme osallistujien kokemuksiin kykenimme analysoimaan tuloksia kokonaisuutena. Tärkeää oli huomioida tuloksissa toistuvasti nousevat positiiviset kokemukset jostain tietyistä toimintatavasta tai menetelmästä. Menetelmä tai toimintatapa, joka nousee esille usein ohjattavien vastauksissa, voidaan todeta olevan toimivin ja täten kehittämiskelpoisin. Analyysivaiheessa on myös tärkeää huomioida kehittämistyötä tekevän omat arvot ja ajatukset vastauksista, tällä pyrimme minimoimaan oletukset ja tulkinnat vastauksista, ja tuomaan esille pelkästään sen minkä ohjattava on nostanut oman kokemuksensa kautta tärkeäksi.

7.6 Arviointi- ja päätösvaihe

Arviointivaihe sisältyy kaikkiin aiempiin vaiheisiin kehittämistoiminnassa, sillä sen aikana mm. arvioidaan kehittämistarvetta, laaditun suunnitelman toteuttamiskelpoisuutta ja toteutusvaiheessa alustavasti saatuja tuloksia. Arviointi voi sisältää mm. itsearviointin ja ulkoisen arvioinnin. Arviointivaiheeseen kuuluu loppuraportin laatiminen, jossa selostetaan kirjallisesti kehittämistoiminnasta. Raportti laaditaan suhteessa kehittämissuunnitelmaan ja se on kokonaiskuvaus opituista asioista. (Salonen ym. 2017, 64–65.) Kehittämistoiminnan päätösvaiheessa suunnitellaan, mitä tuloksille tapahtuu jatkossa. Suunnitellaan siis tulosten hyödyntäminen, levitys ja implementointi.

(Salonen ym. 2017, 66.) Arviointi on sisältynyt kehittämisprosessimme jokaiseen vaiheeseen. Erityisesti toteutusvaiheessa jouduimme arvioimaan laaditun suunnitelman toteutuskelpoisuutta ja sen pohjalta uudistamaan suunnitelmaa. Kehittämistyön suunnitelmaa jouduttiin muokkaamaan, sillä toimeksiantaja ei tavoittanut tarpeeksi digivalmennukseen osallistuneita. Kehittämistyömme arviointivaiheeseen kuuluu tämän loppuraportin kirjoittaminen. Tässä raportissa tarkastellaan kehittämisprosessia ja kehittämisprosessia, sekä saatuja tuloksia. Päätösvaiheen myötä toimeksiantaja saa käyttöönsä saadut tulokset ja voi alkaa suunnittelemaan niiden jatkokäyttöä.

8 Kehittämistyön tulokset

Tässä luvussa esittelemme kehittämistyömme eli yhteiskehittämisen tuloksia. Avaamme tarkemmin, mitä kysymyksiä esitimme pajoissa ja millaisia vastauksia saimme. Kysymykset esitimme Padlet-alustalla, jonka kautta niihin sai vastata anonyymisti. Vastausten läpikäymisen yhteydessä käytiin lisäksi vapaata keskustelua kysymykseen ja vastauksiin liittyen. Esittelemme tässä luvussa kuntoutujien näkökulmaa sekä Padlet-vastausten, että keskustelussa nousseiden huomioiden kautta. Ensimmäiseen pajaan osallistui 5 kuntoutujaa, jotka olivat iältään 19–61-vuotiaita. Kuntoutujista yksi oli nainen ja muut miehiä. Toiseen pajaan osallistui 6 kuntoutujaa, jotka olivat iältään 20–61-vuotiaita. Kuntoutujista kaksi oli naisia ja loput miehiä. Osa kuntoutujista oli mukana molemmissa pajoissa.

8.1 Ensimmäinen yhteiskehittämispaja

Ensimmäisen yhteiskehittämispajan teemana oli ryhmäytyminen. Halusimme aluksi tietää, mitä ajatuksia sana ryhmäytyminen herättää kuntoutujissa, joten ensimmäinen kysymys oli mitä ryhmäytyminen on. Tähän kuntoutujan vastasivat Padlet-vastauksina ryhmäytymisen olevan esimerkiksi erilaisia ryhmätoimintoja kuten retkiä ja harjoituksia. Lisäksi vastauksissa korostui tutustuminen ja yhteistyö ryhmän jäsenten kesken. Ryhmäytymisen ajateltiin olevan sitä, että kaikkien on hyvä olla oma itsensä ja että erilaisuutta arvostetaan.

Toisena kysymyksenä kysyttiin, mikä asia tai toiminta ei kuntoutujien mielestä edistänyt ryhmäytymistä parhaiten. Kuntoutujat nimesivät Padlet-vastauksissa ryhmäytymisleikit, leikkimisen, osallistumisen pakollisuuden ja vaivautuneen ilmapiirin. Tämän jälkeen vastauksista keskustellessa nousi esiin kuntoutujien näkökulma siitä, ettei leikkeihin pakottaminen ole hyväksi osallistujan näkökulmasta. Etenkin jos ihminen ei viihdy huomion keskipisteenä ja leikki vaatii sitä. Tärkeänä huomiona nousi se, että kuntoutujat kokivat ryhmäytymistä

auttavan sen toimintamuotoisuus. Esimerkkinä annettiin ryhmäytymisen olevan luontevampaa samalla kun esimerkiksi pelataan yhdessä tai käydään retkellä.

Kolmannessa kysymyksessä halusimme tietää, onko ryhmän koolla vaikutusta ryhmäytymiseen. Padlet-vastauksissa nousi näkökulma siitä, että liian isossa ryhmässä voi olla vaikeampaa osallistua keskusteluihin ja saada omaa ääntä kuuluviin. Lisäksi isommassa ryhmässä koettiin olevan liian vähän aikaa oppia tuntemaan jokaista osallistujaa. Yhdessä vastauksessa ajateltiin 5–8 henkilön ryhmäkoon olevan tutustumiseen sopiva. Keskusteluissa nousi esiin sopivan ryhmäkoon myös riippuvan tekemisestä. Esimerkiksi isompi ryhmäkoosta koettiin hyväksi, jos toimintana oli joukkueina toteutuva tekeminen kuten jalkapallo. Toisaalta jos pelinä olisi esimerkiksi mölkky, joutuisi isossa ryhmässä pääasiassa jokainen odottamaan vuoroaan. Pienen ryhmäkoon ajateltiin mahdollistavan rauhallisen tekemisen ilmapiiri, silloin sai myös keskittyä halutessaan yksin tekemiseen. Yksi osallistuja, joka kertoi hänellä olevan ADHD, nosti esiin kokevansa keskittymisen helpommaksi pienessä ryhmässä.

Neljännessä kysymyksessä halusimme selvittää, minkälaista sosiaalista tai tiedollista tukea ryhmätoiminta on antanut kuntoutujille. Padlet-vastauksissa korostui selvästi vertaistuen tärkeys. Tukea saatiin myös sosiaalisiin taitoihin. Yhdessä vastauksessa tuotiin esiin ryhmätoiminnan antaneen ymmärrystä ryhmään kuulumisesta ja siten omasta vastuusta ryhmän hyvinvointiin liittyen. Lisäksi yhdessä vastauksessa koettiin ryhmätoiminnan tukeneen suorittamisensa vähenemisessä. Keskustelussa nousi esiin vertaisoppiminen ja omista asioista kertomisen helpottuminen.

Viidentenä kysymyksenä kysyttiin, onko ryhmätoiminnassa ollut avointa vuorovaikutusta ja onko kuntoutujia kuunneltu, rohkaistu osallistumaan ja millä tavalla tämä on tehty. Tästä kysymyksestä ei saatu Padlet-vastauksia, joten kysymyksestä käytiin vain keskustelua. Keskustelussa nousi esiin, että ryhmätoiminnassa sekä ohjaajat, että muut osallistujat kuuntelevat toisiaan, eikä esimerkiksi puhuta toisten päälle. Lisäksi tuotiin esiin, että pääsääntöisesti kuntoutujia kuunnellaan ja asioista sovitaan yhteisesti esimerkiksi sen suhteen, mitä tehdään ja minne mennään. Esimerkkinä kerrottiin, että yhden järjestetyn

pelipäivän jälkeen kuntoutujat halusivat itse lisätä uuden pelipäivän seuraavaan viikkoon ja tämä onnistui. Nyt pelipäivä toteutuu viikoittain, koska kuntoutujia kuunneltiin ja he saivat vaikuttaa toimintaan.

Kuudennessa kysymyksessä halusimme tietää, ovatko kuntoutujat sopineet yhteisistä pelisäännöistä tai toimintavoista ja ovatko nämä auttaneet ryhmäytymisessä. Padlet-vastauksia tuli vain yksi, jossa todettiin maalaisjärjellä päästävän pitkälle. Keskustelussa täydennettiin, ettei oikeastaan yhteisiä pelisääntöjä ole sovittu. Ryhmätoiminnassa olemista verrattiin työpaikalla olemiseen, jolloin käyttäytymisen oletetaan olevan vastaavanlaista. Keskustelussa tuotiin esiin, että ryhmätoiminnan tiloissa on esillä säännöt, joita ei kuntoutujien kesken ole luotu. Ne toimivat lähinnä muistutuksena, eikä kuntoutujat ole kokeneet, että osallistujilla olisi vaikeuksia sääntöjen noudattamisessa. Niiden ajateltiin auttavan kunnioittamaan toisia ja käyttäytymistä.

Halusimme tietää ovatko kuntoutujat olleet verkkomuotoisessa ryhmätoiminnassa mukana. Seitsemässä kysymyksessä kysyimme, millä tavalla ryhmäytyminen toteutuu verkkoryhmissä ja mitkä asiat tukevat ryhmäytymistä verkossa. Kuntoutujat kertoivat, etteivät ole olleet mukana verkkoryhmissä. Yksi osallistuja kertoi, että ajattelee ryhmäytymisen olevan verkkoryhmissä haasteellista, sillä osallistujat eivät näe toisiaan eivätkä pysty lukemaan ilmeitä.

8.2 Toinen yhteiskehittämisspaja

Toisen yhteiskehittämisspajan teemana oli ohjaukset. Halusimme keskittyä siihen, millaisia ohjaustapoja ja menetelmiä kuntoutujat ovat kohdanneet ja ensimmäisenä kysyimmekin tätä. Padlet-vastauksina nousivat sekä 1 vs 1 keskusteluhetket ohjaajan kanssa, että yhteiset ryhmätekemiset. Ryhmätekemiseen liittyen mainittiin toimintapäivät kuten peli- ja dokkaripäivät, teemapäivät kuten pääsiäinen, ja ryhmätyöt / projektit. Vastauksista keskustellessa kuntoutujat tarkensivat 1 vs 1 keskusteluhetkiä olevan säännöllisesti noin kerran kuukaudessa. Lisäksi kerrottiin olevan myös ennalta

sopimattomia ns. ohimennen tapahtuvia keskusteluhetkiä. Yksi kuntoutuja kertoi kokevansa keskusteluhetkien olevan pitkä tuokio ja hän koki määrän olevan enemmän kuin tarpeeksi. Vastauksista keskustellessa ryhmätyön kerrottiin olevan vapaaehtoista. Lisäksi sen tarkennettiin olleen esimerkiksi yhteisesti tilan sisustaminen ja siivoaminen. Kuntoutujat pohtivat jouluna todennäköisesti tulevan projektiksi tilan koristelemisen. Lisäksi he kertoivat olleen esimerkiksi käsityöprojekteja, kuten keskolaan joulutyylisten esineiden teko.

Toisena kysymyksenä kysyimme, millaiset ohjaustavat kuntoutujat ovat kokeneet hyödyllisinä tai toimivina. Padlet-vastauksissa retkien koettiin olleen ”5/5 ryhmäytymiseen”. Vapaaehtoisuus ja ”ei-painostavat” ohjaustavat koettiin toimiviksi. Lisäksi yhteiset tekemiset kuten pelipäivät koettiin toimivina. Myös 1 vs 1 keskustelut ohjaajien kanssa koettiin hyödyllisinä. Vastauksista keskustellessa kävi ilmi, että kuntoutujat kokivat lähes kaiken toiminnan olleen vapaaehtoista. He kertoivat, että niihin osallistumista oli vahvasti suositeltu, mutta ei pakotettu. Keskustelussa nousi esiin kuntoutujan näkökulma: mitä enemmän on toisten kanssa tekemisissä, olo toiminnassa on yleisesti helpompaa. Ryhmätoimintoihin osallistumista koettiin parantavan ja lisäävän muut osallistujat.

Kolmantena kysymyksenä kysyimme, millaiset ohjaustavat ja menetelmät kuntoutujat ovat kokeneet haastavina tai sopimattomina. Padlet-vastauksia tuli yksi, jossa vastattiin pakollisuus ja liian iso ryhmä. Keskustelussa kuntoutujat kertoivat pakollisesta messuilla käynnistä, jossa oli ollut liian paljon ihmisiä. Pakollisista toiminnoista keskusteltaessa yksi kuntoutuja nosti esiin sanavalintojen merkityksen ja pakollisuuden korvaamisen eri ilmaisulla. Hän koki paremmin toimivan esimerkiksi ”vahva suositus” kuin ”pakko tulla”. Kuntoutujat nostivat esiin pakollisiin toimintoihin osallistumista helpottavan, jos saapumista paikalla voitaisi helpottaa. Saapumisen koettiin olevan vaikein osuus ja sen tukena tarvittaisi selkeät ohjeet mihin mennä, milloin mennään ja mitä tulee tapahtumaan. He totesivat epätietoisuuden vähentävän osallistumista. Lisäksi he pohtivat pakollisiin toimintoihin osallistumisesta tekevän mieluisampaa esimerkiksi tarjoilut kuten ruoka ja kahvi, etenkin jos ne ovat ilmaisia.

Neljäntenä kysymyksenä halusimme tietää, millä tavoin kuntoutujat ovat saaneet osallistua ohjaustapojen tai menetelmien suunnitteluun. Padlet-vastauksissa mainittiin 1 vs 1 keskustelut ja vapaasti mitä vain ehdottamisen mahdollisuus. Keskustelussa kuntoutujat tarkensivat, että 1 vs 1 keskusteluhetkissä tiedustellaan kuntoutujilta, mitä halutaan tehdä ja mielipiteitä kysytään. Keskustelussa kävi ilmi kuntoutujien kokevan, että kaikki mitä tulee mieleen ja sanoo sen ääneen, myös toteutuu resurssien riittäessä tai ellei kyse ole mahdottomasta asiasta. He kokivat, että osallistujia yritetään kuunnella ja pyritään toteuttamaan heidän toiveitansa.

Viidentenä kysyimme, millä tavalla ryhmätoiminta auttaa aktivoitumaan ja kannustaako se osallistumaan muihin toimintoihin. Padlet-vastauksessa tuotiin esiin sosiaalinen vahvistuminen, sekä koettiin ryhmätoiminnan auttavan tutustumaan kanssakuntoutujiin, jolloin on helpompi jatkossakin osallistua ”ryhmähommiin”. Keskustelussa korostettiin samanhenkisyden ryhmässä auttavan osallistumaan.

Kuudentena kysymyksenä tiedustelimme, miten kuntoutujat itse kehittäisivät toimintaa. Padlet-vastauksessa mainittiin pikkujoulujen järjestäminen. Lisäksi keskustelussa tuotiin esiin budjettikorotus, sillä retkien ynnä muun vastaavan kohdalla on pitänyt suunnitella, mihin budjetti riittää.

Seitsemäntenä kysymyksenä kysyimme, onko kuntoutujat kokeneet toiminnan vaikuttavana ja onko se johtanut lähipalveluihin ohjautumiseen. Padlet-vastauksissa mainittiin useamman kerran diakoniasta avustuksen hakeminen. Keskustelussa tarkennettiin sieltä löytyneen esimerkiksi apua muuton yhteydessä tarvittavina kalusteina. Kuntoutujat kertoivat, että mikäli tarvitsee jostakin palvelusta tietoa, ohjaaja on sen järjestänyt. Lisäksi tuotiin esiin, että tiedonsaaminen helpottaa muihin lähipalveluihin ohjautumista. Koettiin, että olisi hyvä tietää, mihin täytyy mennä ja mihin olla yhteydessä. Itse tämän selvittäminen koettiin hankalammaksi, sillä välttämättä ei ole tietoa, millaisia palveluja on olemassa.

9 Tulokset ja pohdinta

Tässä luvussa pohdimme kehittämistyön tuloksia, arvioimme omaa kehittämistoimintaa sekä eettisyyden ja luotettavuuden toteutumista, ja jatkokehittämisehdotuksia.

9.1 Tulokset

Haastattelujen avulla saimme merkittävää tietoa ryhmäytymisestä ja siitä, miten ryhmäytymistä voi edistää. Näiden tulosten ja opinnäytetyöraportin tietoperustan avulla kuka tahansa voi kehittää tarjoamaansa ryhmätoimintaa huomioiden osallistujien näkökulma. Tämän kehittämistyön tulokset esittelevät muuttamattomina osallistujien näkökulmaa ja kokemuksia.

Osallistajat kertoivat ryhmäytymisen olevan sitä, että ryhmässä kaikkien on hyvä olla oma itsensä ja että erilaisuutta arvostetaan. Erilaisuuden arvostaminen oli mielestämme merkittävä huomio, sillä sitä ei tyypillisesti koeta yhteiskunnassa, jossa ihmisiltä odotetaan tietynlaista elämäntapaa. On hienoa, että osallistajat kokevat, että heidän erilaisuuttaan arvostetaan ryhmätoiminnassa.

Toisena tärkeänä huomiona tuloksissa oli ohjaajien sanavalintojen vaikutus osallistujien kokemukseen (pakko sanan sijaan ”vahva suositus”). Osallistajat toivat ilmi, ettei saada aikaan aitoa osallistumista, jos tulee vaikutelma toiminnan pakollisuudesta. Käyttämällä pakko sanaa ei siis saada haluttua reaktiota. Pakko sanaa pitäisi välttää ja osallistajat käyttäisivät mieluummin termiä vahva suositus. Osallistajat kyllä tietävät, että heidän pitää osallistua tiettyyn toimintaan, mutta silloinkaan pakko sanaa käyttämällä ei saa aikaan hyvää. Ohjauksen suhteen vapaaehtoisuus ja ”ei-painostavat” ohjaustavat koettiin toimiviksi. Lisäksi osallistujien kesken yhteiset tekemiset kuten pelipäivät koettiin toimivina. Vastauksista keskustellessa kävi ilmi, että osallistajat kokivat lähes kaiken toiminnan olleen vapaaehtoista. He kertoivat, että niihin osallistumista oli vahvasti suositeltu, mutta ei pakotettu. Mielestämme tämä mahdollistaa myös ikään kuin henkisesti matalamman kynnyksen osallistumiselle. Osallistajat nostivat esiin

pakollisiin toimintoihin osallistumista helpottavan, jos saapumista paikalla voitaisi helpottaa. Saapumisen koettiin olevan vaikein osuus ja sen tukena tarvittaisiin selkeät ohjeet siitä mihin mennä, milloin mennään ja mitä tulee tapahtumaan. He totesivat epätietoisuuden vähentävän osallistumista.

Kielenkäytön suhteen osallistujat myös kertoivat, että he kokivat jossakin ryhmäytymisleikeissä vaivaantunutta ilmapiiriä. Osallistujat ovat aikuisia, joten lapsenomainen kielenkäyttö, kuten leikkiminen-sanankäyttö ei ole sopivaa. Kerroimme, että käytämme koulussa esimerkiksi sanaa ryhmäytymisharjoitteet. Osallistujat pitivät tästä enemmän ja ajattelivat sen olevan asiallisempaa. Leikkeihin pakottaminen ei myöskään ole toimivaa. Etenkin jos ihminen ei viihdy huomion keskipisteenä ja leikki vaatii sitä. Yhtä ihmistä ei tarvitse erikseen laittaa huomion keskipisteeksi edes hetkellisesti. Tuloksissa tärkeänä huomiona nousi se, että osallistujat kokivat ryhmäytymistä auttavan sen toimintamuotoisuus. Esimerkkinä annettiin ryhmäytymisen olevan luontevampaa samalla kun esimerkiksi pelataan yhdessä tai käydään retkellä. Ryhmäytyminen tapahtuu vastausten perusteella luonnollisesti toiminnan ohessa. Ryhmäytymistä edesauttaa se, ettei siinä painosteta tarkoituksena olevan ryhmäytyä. Tulisi siis luottaa siihen, että se tapahtuu luonnollisesti toiminnan ohessa.

Saimme myös tietoa, että ryhmän koko voi vaikuttaa ryhmäytymisen kokemukseen. Pienemmissä ryhmissä osallistujat kokivat olevan helpompaa tutustua toisiin ja saada oma ääni kuuluvaksi. Isommassa ryhmässä voi olla vaikeampaa osallistua keskusteluihin ja saada omaa ääntä kuuluviin. Sopivaksi pienryhmän kooksi ajateltiin 5–8 henkilöä, jolloin tutustuminen toisiin on helpompaa. Vastauksissa korostui, että sopiva ryhmän koko riippuu paljon siitä, mitä ryhmätoiminnassa on tarkoitus tehdä. Esimerkiksi isompi ryhmäkoko koettiin hyväksi, jos toimintana oli joukkueina toteutuva tekeminen kuten jalkapallo. Pienen ryhmäkoon ajateltiin mahdollistavan rauhallisen tekemisen ilmapiiri, jolloin voi myös keskittyä halutessaan yksin tekemiseen.

Ryhmätoiminnassa korostui selvästi vertaistuen tärkeys. Osallistujat saivat vertaistukea toisistaan ja heiltä myös opittiin. Ryhmätoimintaan osallistuminen antoi osallistujille sellaisen olon, että he kuuluvat johonkin ryhmään. Lisäksi

yhdessä vastauksessa koettiin ryhmätoiminnan tukeneen suorittamispaineen vähenemisessä. Keskustelussa nousi esiin vertaisoppiminen ja omista asioista kertomisen helpottuminen. Oli hienoa kuulla, että osallistujat kertoivat saavansa vaikuttaa pitkälti siihen, mitä tekevät ryhmätoiminnoissa. Heitä kuunnellaan ja toiveita pyritään toteuttamaan taloudellisten rajoitteiden puitteissa. Osallistujat myös kertoivat, että mikäli he tarvitsevat jostakin palvelusta tietoa, ohjaaja on sen järjestänyt. Lisäksi tuotiin esiin, että tiedonsaaminen helpottaa muihin lähipalveluihin ohjautumista. Koettiin, että olisi hyvä saada tietää, mihin täytyy mennä ja mihin olla yhteydessä. Itse tämän selvittäminen koettiin hankalammaksi, sillä välttämättä ei ole tietoa, millaisia palveluja on olemassa.

9.2 Oman kehittämistoiminnan arviointi

Kehittämistoiminnalle pitää esittää kriittistä pohdintaa suhteessa kehittämiselle asetettuihin tavoitteisiin. Kehittämistoiminta on reflektiivinen oppimisprosessi, jonka vuoksi on tärkeää pohtia, mitä opittiin ja missä olisi voitu toimia toisin. (Salonen ym. 2017,64–65.) Nyt kehittämisprosessin lopussa pohdimme, mitä olisi voitu tehdä toisin tai ottaa huomioon mahdollisissa tulevaisuuden kehittämistöissä.

Olisimme voineet toteuttaa tutustumiskäynnin ennen kehittämispajojen toteutusta, jotta olisimme voineet luoda osallistujiin yhteyden. Tällöin olisimme voineet sekä meidän, että osallistujien osalta tutustua toisiimme ja ennen virallista haastattelua keskustella epävirallisesti työpajatoiminnasta. Tutustumiskäynnillä olisimme voineet esimerkiksi kysyä osallistujilta, mitä he yleensä tekevät pajoissa, minkä avulla olisimme voineet suunnitella kysymyksiä vielä tarkemmin. Koska meillä ei juuri ollut ennakkotietoa, kysymykset olivat melko ympäröityä teemoihin liittyen. Tällöin olisimme voineet esimerkiksi tarkentaa kysymyksiä juuri osallistujien ryhmätoimintaan. Olisimme voineet tutustumiskäynnillä kenties myös houkutella lisää osallistujia. Ryhmähaastatteluissa osallistujat kertoivat, että kahvitarjoilulla voi saada houkuteltua lisää osallistujia paikan päälle, joten jatkossa tämä voi olla hyvä asia ottaa huomioon toivoessa laajempaa osallistujamäärää. Tässä kehittämistyössä ei voitu vaikuttaa otannan suuruuteen

esimerkiksi kehittämispajojen määrän suhteen, mutta jatkossa asiakkaiden näkökulman esille tuomisessa erittäin tärkeää olisi saada mahdollisimman monen osallistujan näkökulma esille.

Kehittämisprosessin aikana tullessiin tekijöistä riippumattomiin muutoksiin, kuten kohderyhmän muutos, pystyimme mielestämme reagoimaan hyvin. Pystyimme nopealla aikataululla muokkaamaan suunnitelmaamme, kun asiakasryhmä vaihtui. Tämän myötä meidän piti muokata sekä haastatteluiden toteutustapaa, että laadittuja kysymyksiä. Kehittämisprosessin aikana koimme erityisesti onnistuneen ryhmähaastattelut, sillä ne sujuivat tilanteina vaivattomasti. Koimme luonnolliselta tuntuvaan ilmapiiriä kehittämispajoissa sekä meidän, että osallistujien osalta. Saimme jokaiseen kysymykseen jonkinlaisia vastauksia ja keskustelua. Tilanteissa kenenkään ei tarvinnut puhua, mutta keskustelua syntyi silti.

Ensimmäisen pajan lopussa kysyimme palautetta pitämästämme yhteiskehittämispajasta. Otimme myös seuraavaa pajaa ajatellen osallistujien kokemukset huomioon kysymällä esimerkiksi mitä voisimme huomioida tai tehdä toisin seuraavassa pajassa. Myös toisen pajan lopussa pyysimme osallistujilta palautetta. Osallistujat kertoivat pitäneen mukavana sitä, että he saivat vastata anonymisti. Halusimme anonymiteetilla mahdollistaa helpommin kehittämispalautteen antamisen. Lisäksi se ajattelimme sen helpottavan oman näkökulman esille tuomista, mikäli siihen kokee jonkinlaista kynnystä. Osallistujat olivat tyytyväisiä siihen, että tarvittaessa vaikeat kysymykset selitettiin tarkemmin. Lisäksi yleinen keskustelu koettiin hyvänä. Padlet-alusta sai kehuja sen helppokäyttöisyydestä. Yhteiskehittämispajan tunnelma koettiin mukavan rauhallisena.

9.3 Eettisyys ja luotettavuus

Koko kehittämistyöprosessissa aikana huomiomme sen eettisyyden ja luotettavuuden. Pehdyimme tutkimuseettisiin ohjeisiin, henkilötietojen käsittelyyn ja tietosuojaan liittyviin periaatteisiin. Koko kehittämisprosessin aikana

osallistujien nimiä ei kirjattu ylös, vaikka ne kysyttiin pajoissa tutustumisen yhteydessä. Laadimme sekä ohjaavan opettajan, että toimeksiantajan kanssa tarvittavat sopimukset, jotta ristiriitatilanteilta vältyttiin. Varmistimme, että kaikki osapuolet olivat tietoisia siitä, että opinnäytetyö on julkinen asiakirja. Perehdyimme aiheeseen huolella ja lähteinä käytimme mahdollisimman ajankohtaista ja luotettavaa tietoa. Raporttia kirjoittaessa kiinnitimme erityistä huomiota lähdeviitteisiin, eikä tekstiä plagioitu. (Kettunen ym. 2019, 14.)

Ojasalon ym. (2015, 48) mukaan tieteellisen tutkimuksen normit koskevat myös työelämälähtöisen kehittämistyön tutkimusetiikkaa. Kehittämisen kohteena olevien ihmisten eli tässä tapauksessa haastateltavien tuli olla tietoisia mitä kehittäjät ovat tekemässä. Lisäksi tuli informoida toiminnan kohde ja tavoitteet, sekä ihmisten eli haastateltavien rooli toiminnan kehittämistä edistävässä hankkeessa. Kohderyhmältä sai todellisia ja rehellisiä vastauksia silloin, kun vastaajia ei yksilöity ja anonymiteetti taattiin. Vastaajat myös tiesivät nimettömyydestä. (Ojasalo ym. 2015, 48.)

Tutkimusmenetelmänä hyödynsimme ryhmähaastattelua ja myös haastatteluissa huomioimme eettisyyden ja luotettavuuden. Haastattelun luotettavuutta saattaa heikentää se, että haastateltavilla on taipumuksena antaa sosiaalisesti hyväksyttäviä vastauksia (Hirsjärvi ym. 2018, 206). Pidimme kuitenkin tämän mielessä erityisesti, koska ryhmässä haastateltavat voivat kokea sosiaalista painetta vastauksissaan. Tarkoituksena oli kuitenkin saada selville realistisesti ryhmissä toimivat sekä kehittämistä vaativat tekijät, jotta kehittämistyöstä on hyötyä tulevaisuudessa. Ryhmähaastatteluissa kiinnitimme huomiota mm. siihen, että ettemme antaneet esimerkkejä johdatellen osallistujia vastaamaan tietyllä tavalla. Kehittämistyössämme osallistujien vastaukset esiteltiin mahdollisimman sanasta sanaan. Emme lisänneet vastauksiin mitään, mitä osallistuja ei ole sanonut. Tarkastelimme kehittämistyön luotettavuutta mm. osallistujien määrän näkökulmasta. Mikäli ryhmähaastatteluihin ei olisi saatu tarpeeksi haastateltavia, olisivat vastaukset voineet jäädä hyvin niukoiksi.

9.4 Jatkokehittämisehdotukset

Tulevaisuudessa olisi mielestämme tarpeen vielä tutkia ja kehittää alkuperäisen toimeksiannon teemaa eli digipalveluja asiakkaan näkökulmasta. Digitalisaation myötä myös verkkoryhmätoiminnot ovat lisääntyneet. Koemme, että verkkomuotoisiin palveluihin osallistuneiden asiakkaiden kokemuksia digitaalisista palveluista olisi tärkeää tuoda esille, jotta näitä palveluja voitaisi kehittää. Meidän kehittämistyömme tuloksia voidaan taas hyödyntää kasvotusten tapahtuvissa ryhmämuotoisissa palveluissa, sillä toimme esille fyysisesti ryhmätoimintoihin osallistuneiden kokemuksia. Toivomme, että erityisesti kohdeorganisaatiomme pystyy käyttämään näitä tuloksia ryhmätoimintojensa kehittämiseen.

Lähteet

Aaltonen, S., Berg, P. & Ikäheimo, S. 2015. Nuoret luukulla. Kolme näkökulma syrjäytymiseen ja nuorten asemaan palvelujärjestelmässä. Helsinki.

Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura. julkaisuja 160.

Aapola, S. & Ketokivi, K. 2005. Johdanto: Aikuistumisen ehdot 2000-luvun yhteiskunnassa. Teoksessa Aapola, S. & Ketokivi, K. (toim.) Polkuja ja poikkeamia – Aikuisuutta etsimässä. Tampere: Nuorisotutkimusverkosto: Nuorisotutkimusseura. julkaisuja 56.

Brandsen, T., Steen, T. & Verschuere, B. 2018. Co-Production and Co-Creation - Engaging citizens in public services.

https://library.oapen.org/viewer/web/viewer.html?file=/bitstream/handle/20.500.12657/25001/9781138700116_text.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ek, E., Saari, E., Viinamäki, L., Sovio, U. & Järvelin, M-R. 2004. Nuorten aikuisten työelämästä syrjäytyminen ja sosiaaliturvan käyttö. Helsinki: Kela, Sosiaali- ja terveysturvan tutkimusosasto.

Haimi, T. & Kaihilainen, J. 2012. Sosiaalisen kuntoutuksen käsitteen historiaa Suomessa. Teoksessa Sosiaalisen kuntoutuksen teemanumero. Kuntoutus 4, 41–46.

Hinkka, T., Koivisto, J. & Haverinen, R. 2006. Kartoittava kirjallisuuskatsaus sosiaalisen kuntoutuksen työmuodoista ja niiden vaikutuksista. Raportteja 12/2006. Helsinki: Stakes.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2022. Tutkimushaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. [2. painos]. [Helsinki]: Gaudeamus.

Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. 2018. Tutki ja kirjoita. 22. uud. p. Bookwell Oy: Porvoo.

Hiilamo, E-A. 2019. Kuka äänestää ja kuka ei? Yhteiskunta-luokkien kärjistyvä ero yllätti tutkijan. Helsingin sanomat. Viitattu 20.9.2023.

<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006255268.html>

Hytti, T. 2020. Miten sosiaalisessa kuntoutuksessa voi hyödyntää etäkuntoutuksen ja digisosiaalityön mahdollisuuksia. Versio 2.0.

Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA 2020. Viitattu 6.12.2023.

http://www.socca.fi/files/8760/MITEN_SOSIAALISESSA_KUNTOUTUKSESSA_HYODYNTAA_ETA- JA_DIGIMAHDOLLISUUKSIA.pdf

Jalonen, H. 2019. Julkisten palvelujen yhteiskehittäminen – kaunista puhetta vai suomalaisen julkishallinnon arkea? Hallinnon tutkimus. Vsk. 38, nro 4, 305–311.

Juvonen, T. 2014. Fragile agencies in the making. Challenges of independent living in emerging adulthood. *Young* 2014; 22 (3): 255–256.

Järvikoski, A. & Härkäpää, K. 2011. Kuntoutuksen perusteet: Näkökulmia kuntoutukseen ja kuntoutustieteeseen. 5. uud. p. Helsinki: WSOYpro.

Järvikoski, A. 2014. Monimuotoinen kuntoutus ja sen käsitteet. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:43. Viitattu 6.10.2023.

http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70263/URN_ISBN_978-952-00-3457-3.pdf

Kananoja, A. 2012. Sosiaalinen kuntoutus ja sosiaalihuollon uudistuksen suunta. Teoksessa Sosiaalisen kuntoutuksen teemanumero. *Kuntoutus* 4, 35–36.

Karjalainen, P., Huikko, E., Appleqvist-Schmidlehner, K., Jahnukainen, J., Manninen, M., Eväsoja, M. & Kautto, T. Koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten ja nuorten aikuisten mielenterveys- ja päihdehoito – Suosituksia perusterveydenhuollon toimijoille. THL. 2022. Viitattu 9.10.2023

https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/145867/URN_ISBN_978-952-343-965-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Karjalainen, V. & Vilkkumaa, I. (toim.) 2004. Kuntoutus kanssamme: Ihmisen toimijuuden tukeminen. Helsinki: Stakes.

Kekki, M-K., Kovalainen, P. & Ollikainen, A. (toim.) 2023. Nuorten osallisuuden edistäminen - Nuorisoalan osaamiskeskusten näkökulmia ja työkaluja. Viitattu 6.12.2023. https://nuoretjaosallisuus.fi/wp-content/uploads/2023/05/Nuorten-osallisuuden-edista%CC%88minen_2023_sa.pdf

Keskitalo, E. & Vuokila-Oikkonen, P. (toim.) 2021. Yhteiskehittämällä ratkaisuja sote-palveluihin - kansalaiset ja palvelunkäyttäjät mukaan kehittämiseen. (Diak

Työelämä 25). Diakonia-ammattikorkeakoulu. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-392-6>

Kettunen, J., Kärki, A., Näreaho, S. & Päälyysaho, S. 2019. Ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden eettiset suositukset. Ammattikorkeakoulujen rehtorineuvosto Arene ry. Viitattu 6.12.2023. <https://www.arene.fi/>

Kettunen, R., Kähäri-Wiik, K., Vuori-Kemilä, A. & Ihalainen, J. 2009. Kuntoutumisen mahdollisuudet. 4., uud. p. Helsinki: WSOYpro.

Kettunen, T., Ihalainen, J. & Heikkinen, H. 2001. Monimuotoinen sosiaaliturva. 3. uud. p. Helsinki: WSOY.

Kippola-Pääkkönen, A. 2018. Vertaistuen hyödyt ja haasteet kuntoutuksessa. Teoksessa Lindh, J., Härkäpää, K., Kostamo-Pääkkö, K. & Era, T. (toim.) Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press.

Kokko, R. & Veistilä, M. 2016. Sosiaalityö ja sosiaalinen kuntoutus yhteistyönä. Teoksessa Törrönen, M., Hänninen, K., Lehto-Lundén, T., Salovaara, P., Veistilä, M., Anttonen, A. & Jouttimäki. (toim.) Vastavuoroinen sosiaalityö. [Helsinki]: Gaudeamus.

Kukkonen, A., Pöllönen, A., Kainulainen, J. & Nissinen, T. 2019. Sosiaali- ja terveysministeriö. Yhteiskehittämisen konsepti. Viitattu 12.9.2023. <https://www.mtkl.fi/uploads/2019/11/a0836926-yhteiskehittamisenkonsepti.pdf>

Koppa 2015. Fenomenologinen analyysi. Jyväskylän yliopisto. Viitattu 28.4.2022. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/fenomenologinen-analyysi>

Leskelä, R-L., Käsmä, L., Jokiranta, V., Salonen, N., Valtakari, M., Yli-koski, M. & Määttä, M. (2022) Nuorten syrjäytymisen ehkäisyn palvelurakenne, rahavirrat sekä seurannan haasteet. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisuja 1/2022. Helsinki: Eduskunta.

Lindh, J., Härkäpää, K. & Kostamo-Pääkkö, K. (toim.) 2018. Sosiaalinen kuntoutuksessa. Rovaniemi: Lapland University Press.

Määttä, M. & Määttä, A. 2015. Parempia ratkaisuja koulutuksen ja työn ulkopuolella olevien nuorten tukemiseen. [Helsinki]: [Valtioneuvoston kanslia].

<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/79533/parempia%20raikaisuja%20koulutuksen%20ja.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Nieminen, Ari. 2018. Sosiaalisen kuntoutuksen määritelmä, kentät ja mahdollisuudet. Teoksessa Kostilainen, H. & Nieminen, A. (toim.) Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Nieminen, V. 2020. Yhteiskehittäminen kunnissa yhteiseksi asiaksi. Innokylä. Viitattu 24.4.2022. <https://innokyla.fi/fi/ajankohtaista/yhteiskehittaminen-kunnissa-yhteiseksi-asiaksi>

Nivala, E. 2021. Kansalaisyhteiskunta, Osallisuuden moninaisuus. Viitattu 19.10.2023. <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/osallisuuden-moninaisuus/>

Nuorisolaki 21.12.2016/1285.

OECD (2022). Youth not in employment, education or training (NEET) (indicator). OECD Publishing. Viitattu 9.10.2023. <https://data.oecd.org/youthinac/youth-not-in-employment-education-or-training-neet.htm>

Ojasalo, K., Moilanen, T. & Ritalahti, J. 2015. Kehittämistyön menetelmät: Uudenlaista osaamista liiketoimintaan. 3.-4. painos. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

OKM 2019. Koulutuksen ja työn ulkopuolella olevat (NEET) nuoret, katsaus tilanteeseen ja toimenpiteisiin. Opetus – ja kulttuuriministeriö. Viitattu 12.10.2023 [https://okm.fi/documents/1410845/4449678/Koulutuksen+ja+ty%C3%B6n+ulkopuolella+olevat+\(NEET\)+nuoret,+katsaus+tilanteeseen+ja+toimenpiteisiin/51231944-1fc0-ef0b-fc7a-afc6c975b010/Koulutuksen+ja+ty%C3%B6n+ulkopuolella+olevat+\(NEET\)+nuoret,+katsaus+tilanteeseen+ja+toimenpiteisiin.pdf](https://okm.fi/documents/1410845/4449678/Koulutuksen+ja+ty%C3%B6n+ulkopuolella+olevat+(NEET)+nuoret,+katsaus+tilanteeseen+ja+toimenpiteisiin/51231944-1fc0-ef0b-fc7a-afc6c975b010/Koulutuksen+ja+ty%C3%B6n+ulkopuolella+olevat+(NEET)+nuoret,+katsaus+tilanteeseen+ja+toimenpiteisiin.pdf)

Puromäki, H., Kuusio, H., Karjalainen, J. & Tuusa, M. 2017. Sosiaalihuoltolaki ja sosiaalinen kuntoutus: Kuntakyselyn tulokset. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos.

PROSOS-hanke. Gebrenegus, Y., Haikara, P., Hallikainen, M., Huhta, H., Hytti, T., Hämäläinen, T., Karjalainen, S., Kuorelahti, M., Kähkönen, P., Matthies, A-

L., Piironen, M., & Saariaho, M-L. Yhteiskehittäminen aikuissosiaalityössä, toimintamalleja työntekijöiden ja asiakkaiden yhteiseen kehittämiseen ja yhteistutkijuuteen. Viitattu 26.9.2023. https://www.prosos.fi/wp-content/uploads/2019/06/proSos_yhteiskehittaminen_aikuissosiaalityossa.pdf

Raunio, K. 2006. Syrjäytyminen: Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.

Ristikari, T., Törmäkangas, L., Lappi, A., Haapakorva, P., Kiilakoski, T., Merikukka, M., Hautakoski, A., Pekkarinen E. & Gissler, M. (2016) Suomi nuorten kasvuympäristönä – 25 vuoden seuranta vuonna 1987 Suomessa syntyneistä nuorista aikuisista. Helsinki: Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Räty, R. 2020, Sosiaalinen kuntoutus toimintana ja käytäntöinä. Teoksessa Räty, R. & Pietiläinen, R. (toim.) Palvelutarpeesta palvelutuotteeksi. Lapin Amkin julkaisuja, sarja b. Tutkimusraportit ja kokoomateokset 1/2020. Rovaniemi: Lapin ammattikorkeakoulu.

Salonen, K.; Eloranta, S.; Hautala, T. & Kinos, S. 2017. Kehittämistoiminta ja kehittämisen menetelmiä ammatillisessa koulutuksessa. Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 108. Turku. Viitattu 29.10.2023. <http://julkaisut.turkuamk.fi/isbn9789522166494.pdf>

Schoon, I., Joshi, H., Wiggins, RD. & Bynner, J. 2001. Transitions from school to work in a changing social context. Young 9, 4-22.

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301

Soste 2018. Osallisuus on tunne siitä, että kuuluu johonkin. Viitattu 12.10.2023. <https://www.soste.fi/osallisuus-on-tunne-siita-etta-kuuluu-johonkin/>

Soteuudistus 2022. Hautaniemi, A. & Tervameri, T. Elinvoimaisuutta yhteistyöllä. Viitattu 6.10.2023. <https://soteuudistus.fi/-/elinvoimaisuutta-yhteistyolla>

THL 2020. Sosiaalisen kuntoutuksen opas. THL. Viitattu 7.10.2023. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/sosku/sosiaalisen-kuntoutuksen-opas>

THL 2022. Osallisuus. THL. Viitattu 12.10.2023. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Tuomela, R & Mäkelä, P. 2011. Sosiaalinen toiminta. Teoksessa Kotiranta, T., Niemi, P. & Haaki, R. (toim.) Sosiaalisen toiminnan perusta. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Tuusa, M. 2014 & Alakauhaluoma, M. 2014. Selvitys nuorten sosiaalisesta kuntoutuksesta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2014:42. Viitattu 6.10.2023.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70320/URN_ISBN_978-952-00-3545-7.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Työllisyyskatsaus. Syyskuu 2023. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. Viitattu 27.10.2023.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165215/TKAT_Syys_2023.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Vuokila-Oikkonen, P. & Keskitalo, E. 2018. Sosiaalisen kuntoutuksen voimavara- ratkaisukeskeiset menetelmät. Teoksessa Kostilainen, H. & Nieminen, A. (toim.) Sosiaalisen kuntoutuksen näkökulmia ja mahdollisuuksia. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu.